

ישראל בעקבות ההתפרצות המחודשת של מגפת הקורונה: ירידה בחוסן

ד"ר ח מחקר – יולי 2020

שאול קמחי¹, הדס מרציאנו², יוחנן אשל³, ברוריה עדיני⁴

התכתבות:

פרופסור שאול קמחי, החוג לפסיכולוגיה, המרכז לחקר הדחק והחוסן, המכללה האקדמית תל-חי, ישראל. מייל: shaulkim@telhai.ac.il
ד"ר ברוריה עדיני, החוג לניהול מצבי חירום ואסון, בית הספר לבריאות הציבור, הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל-אביב, ישראל. adini@netvision.net.il

¹ פרופסור שאול קמחי, ראש המרכז לחקר הדחק והחוסן, המכללה האקדמית תל חי, ישראל.
shaulkim@telhai.ac.il

² ד"ר הדס מרציאנו, המרכז לחקר הדחק והחוסן, מכללה אקדמית תל חי, והמוקד לארגונומיה וגורמי אנוש, אוניברסיטת חיפה, ישראל. hmarcia1@univ.haifa.ac.il

³ פרופסור (אמריטוס) יוחנן אשל, המרכז לחקר הדחק והחוסן, מכללה אקדמית תל חי ואוניברסיטת חיפה, ישראל. yeshele@psy.haifa.ac.il

⁴ ד"ר ברוריה עדיני ראש החוג לניהול מצבי חירום ואסון, בית הספר לבריאות הציבור, הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל-אביב, ישראל. adini@netvision.net.il

תוכן העניינים

עמוד	נושא
3	תמצית בעברית
4	תמצית באנגלית
6	מבוא
8	שיטה
12	תוצאות
12	תחושות סכנה
13	תסמיני דחק
14	חוסן לאומי
17	חוסן קהילתי
17	חוסן אישי
18	מיטביות (well-being)
19	תקווה
20	מצב רוח אישי (מורל)
21	תחושת ביטחון בביתך
22	תפיסת איומים
26	ניבוי חוסן לאומי במדידה שנייה
27	ניבוי חוסן אישי במדידה שנייה
27	הבדלי מגדר
28	הקשר בין גיל לבין תחושות סכנה ותסמיני דחק
29	דיון
33	סיכום ומסקנות
33	מקורות
37	נספח: שאלון מדד החוסן לישראל

תמצית

רקע - המחקר הנוכחי מבוסס על שתי מדידות חוזרות (כלומר, מדידה המבוססת על אותו מדגם של משיבים שבוצעה בהפרש זמנים) שבוצעו במהלך משבר הקורונה על מדגם משיבים גדול בישראל. המדידה הראשונה נערכה בתחילת פתיחת הסגר המלא, עם החזרה לחיי היום יום בתחילת חודש מאי (4-7 למאי), והמדידה השנייה נערכה באמצע חודש יולי 2020 (12-15 ליולי) עם ההתפרצות המחודשת של המגפה בישראל והטלת מגבלות נוספות על האוכלוסייה.

שיטה - הנבדקים בשתי המדידות היו מדגם משיבים, מכל רחבי ישראל, שענו על שאלון מקוון שהופץ ע"י חברת אינטרנט. גודל המדגם במדידה הראשונה כלל 1,100 נחקרים וגודל המדגם במדידה השנייה כלל 906 נחקרים. בדו"ח הנוכחי מוצגות תוצאות של ניתוח הנתונים של 906 הנבדקים שהשתתפו בשתי המדידות גם יחד. המשתנים שנחקרו כללו: מדדי חוסן (אישי, קהילתי ולאומי), תסמיני דחק ותחושות סכנה, מיטביות, מורל, תקווה ותחושת ביטחון בביתך.

תוצאות – ממצאי המחקר מצביעים על ירידה מובהקת בשלושת מדדי החוסן (אישי, קהילתי ולאומי), במיטביות, במורל, ברמת התקווה ובתחושת הביטחון בבית בהשוואה בין המדידה הראשונה לשנייה. הממצאים מצביעים על עליה מובהקת ברמת תחושות הסכנה, בתסמיני הדחק ובתפיסת האיומים (בריאותי, כלכלי, פוליטי, וביטחוני) בין המדידה הראשונה למדידה השנייה. בנוסף, הממצאים מראים כי המנבאים המובהקים של החוסן הלאומי במדידה השנייה (לפי סדר חשיבותם) הם: חוסן קהילתי, רמת התקווה, עמדות פוליטיות, גיל ותסמיני דחק. המנבאים המובהקים של החוסן האישי במדידה השנייה (לפי סדר חשיבותם) הם: תסמיני דחק, רמת התקווה, חוסן קהילתי, הכנסה ממוצעת למשפחה ורמת הדתיות.

סיכום ומסקנות - מחקר זה מציג את הפן הפסיכולוגי של השפעות מגפת הקורונה בקרב האוכלוסייה הרחבה. בהתחשב בעובדה כי מדובר במשבר ארוך טווח, שאין לדעת כיצד יתפתח בהמשך, חיוני כי הנהגת המדינה תלמד את הממצאים ותתחשב בהם בתהליכי קבלת ההחלטות.

Israel following the renewed outbreak of the COVID-19 pandemic:

Decreased resilience

Abstract

Background - The present study is based on two repeated measurements (that is, a measurement based on the same sample of respondents performed at different times) performed on a large sample of respondents in Israel. The first measurement was taken at the beginning of the exit from the full lockdown, with the return to daily life on May 4-7, and the second was taken on July 12-15, with the re-emergence of the pandemic in Israel and the government decision to introduce further restrictions on the population.

Method - The participants in the two subsequent measurements were a sample of respondents from all over Israel, who answered an online questionnaire distributed by an Internet company. The sample size of the first measurement included 1,100 respondents and the sample of the second measurement included 906 respondents (out of the first sample). The current report presents findings of the analyses of the paired data from the 906 respondents who took part in the two surveys. The research variables examined in the current study included three modes of resilience (individual, community, and national), sense of danger, distress symptoms, well-being, morale, level of hope, and sense of security in one's home.

Results - The findings of the study indicated a significant *decrease* in the three modes of resilience (individual, community, and national), well-being, morale, level of hope, and a sense of security in one's home between the first and second measurements. The findings indicate a significant *increase* in the level of sense of danger and distress symptoms between the first and second measurements. Furthermore, the results show that the significant predictors of national resilience in the second measurement were (in their order of importance): community resilience, level of hope, political attitudes, age, and distress symptoms. The significant predictors of individual resilience in the second

measurement were (in their order of importance): distress symptoms, level of hope, community resilience, average family income, and level of religiosity.

Conclusions - This study presents the psychological aspects of the effects of the coronavirus (Covid-19) epidemic among the broad Israeli population. Given the fact that this pandemic is a long-term crisis, marked by an inability to predict its progression, we suggest that our results should arouse attention and concern by the state leadership and should be considered in the decision-making process.

מבוא

מגפת הקורונה (COVID-19), שפרצה בסין בשנת 2019, היא מחלה זיהומית הנגרמת כתוצאה מזן חדש שהתגלה של נגיף Coronavirus. מגיפה זו התפשטה במהירות ברחבי העולם. נכון לחודש יולי 2020, במדינות מסוימות קיים היקף גדל והולך של תחלואה ותמותה, ואילו במדינות אחרות נצפית ירידה עקבית במספר החולים והנפטרים (Anderson, Heesterbeek, Klinkenberg, & Hollingsworth, 2020; Wang, Ng, & Brook, 2020). המגפה הובילה לשיבושים קשים בתפקוד התקין של מרבית המדינות בעולם, כמו סגירת בתי ספר ומוסדות אקדמיים, הטלת סגר חלקי או מוחלט על האוכלוסייה שנכפה על ידי ממשלות, צמצום התחבורה הציבורית והתעופה, אבטלה וקשיים כלכליים, ירידת שוק המניות ברחבי העולם וביצוע של קניות "פאניקה" בשל חששות נרחבים מפני מחסור באספקה (Anzai et al., 2020). מעל הכול, עדיין לא ברור כלל אם במדינות בהן חלה ירידה בתחלואה לא תהיה עלייה מחודשת בעתיד (כפי שאכן מתחיל להסתמן בתקופה האחרונה).

עבור הרוב המכריע של האוכלוסיות שלא חלו בנגיף, מגפת COVID-19 מהווה איום משמעותי על מגוון תחומים כמו בריאות, כלכלה, אורח חיים, שעות הפנאי, חיי חברה ומשפחה, בילויים ועוד. איום זה בא לידי ביטוי במתח מוגבר, בדאגות פסיכולוגיות ובחרדות. השפעות פסיכולוגיות אלו מתחזקות כתוצאה מאי הוודאות שמלווה את המשבר, לרבות היעדר חיסון יעיל למניעת הידבקות או תרופה יעילה לטיפול במחלה. יתרה מזאת, השפעות שליליות אלו מתחזקות גם כתוצאה מהעמימות הקיימת אודות משך הזמן הצפוי לכך שהמגפה תמשיך להפר את אורח החיים הפרטיים והציבוריים (Qiu, Zhao, Wang, Xie, & Xu, 2020). הדיון האינטנסיבי המתמשך על מגפת הקורונה, המתקיים הן בתקשורת ההמונית והן על ידי פוליטיקאים, וכן התחזיות הקודרות המושמעות בנוגע לתוצאות העתידיות הוות האסון, מחזקים עוד יותר את הרגשות השליליים הללו (Sorokowski et al., 2020).

במטרה לבחון את השפעת מגפת הקורונה על האוכלוסייה בישראל, בוצע מחקר אורך. המחקר הנוכחי מבוסס על שתי מדידות חוזרות (כלומר, מדידה המבוססת על אותו מדגם של משיבים שבוצעה בהפרש זמנים) שבוצעו על מדגם משיבים גדול בישראל. המדידה הראשונה נערכה בתחילת פתיחת הסגר המלא, עם החזרה לחיי היום יום בתחילת חודש מאי (7-4 למאי), כאשר היה נדמה כי הגל הראשון של התחלואה הסתיים. המדידה השנייה נערכה באמצע חודש יולי (15-12 ליוני) עם העלייה בנתונים לגבי ההתפרצות המחודשת של המגפה בישראל ("גל שני") שהובילה להטלת מחודשת של מגבלות על האוכלוסייה. בשתי המדידות בדקנו מדדי חוסן (אישי, קהילתי ולאומי), תסמיני דחק (stress) ותחושות סכנה, מיטביות, תקווה ותחושת ביטחון של האדם בביתו. במטרה להבין את המגמות של מצב החוסן של האוכלוסייה לאורך זמן, ערכנו השוואה בין שתי המדידות,

כמו גם השוואה עם תוצאות מחקר קודם, שבחן את רמות החוסן והדחק של האוכלוסייה בשנת 2018, במהלך תקופה שקטה יחסית מבחינה ביטחונית ולפני פרוץ המגיפה. יצוין כי בעתיד מתוכננת מדידה שלישית על אותו מדגם.

סביר להניח כי מגפה בהיקף כזה תשפיע על החוסן הלאומי והחוסן הקהילתי של תושבי ישראל, אולם קיים בספרות ידע מועט אודות השפעותיהן של מגפות על משתני חוסן אלה. מספר מחקרים שנערכו בעקבות מגפת ה-SARS (שהתפרצה בשנת 2003) הצביעו על עליה בוזמנית של סימפטומים של לחץ פוסט-טראומטי, ושל רגשות אלטרואיסטיים (Wu et al., 2009). כמו כן, נמצא כי אנשים שגילו חוסן רב יותר והתאוששות מהירה יותר ממחלה היו אלה שזכו למידה רבה יותר של תמיכה חברתית, וכאלו שגילו דאגות מועטות יותר בקשר למחלה (Bonanno et al., 2008). בנוסף לאמור, נמצא כי מנהיגות נאותה, שעודדה התארגנות רגשית וקוגניטיבית (כמו הסברה ברורה של הבעיה, והסברה ברורה לגבי דרכי ההתמודדות שננקטו עם הבעיה), סייעה להגדלת החוסן בשעת מגפה (Teo, Lee, & Lim, 2017). מחקרים נוספים עסקו בעידוד כבוד הדדי בין קבוצות נפגעות לבין ממשלותיהן (למשל, Menon, 2006). עם זאת, מחקרים אלו לא סיפקו מידע על השפעותיה של המגפה על החוסן הציבורי (הקהילתי והלאומי) בקהילות ובמדינות שנפגעו.

במחקרים קודמים (Kimhi, Eshel, Leykin, & Lahad, 2017) בחנו מהם הגורמים המשפיעים על החוסן הציבורי בעקבות פעולות טרור. מחקרים אלה הראו כי החוסן הקהילתי והלאומי, כפי שנמדדו במדדים שפיתחנו, מנובאים במידה קטנה יחסית, אך מובהקת, על ידי השקפותיהם הפוליטיות ומידת דתיותם של המשיבים, ובמידה קטנה יותר, אך מובהקת אף היא, גם על ידי גילם ומינם של המשיבים. לעומת זאת, תפיסתו של החוסן הציבורי נמצאה במחקרינו הקודמים כמושפעת במידה משמעותית יותר ומובהקת ממאפיינים פסיכולוגיים, למשל מתחושת החוסן האישי ומתחושת הביטחון של המשיבים בביתם (Eshel, Kimhi, & Marciano, 2020). מחקר נוסף שבחן את החוסן הציבורי בקרב תושבי עוטף עזה לאחר ירי רקטות מסיבי שאירעו שם לאחרונה (Kimhi, Adini, Marciano, & Eshel, submitted) מצא גם הוא כי גורמים פסיכולוגיים, כגון תחושת הביטחון של התושבים בביתם, או תחושתם כי הם מקבלים תמיכה ממשלתית במהלך הלחימה, ניבאו את תחושת החוסן הקהילתי והחוסן הלאומי טוב יותר ממשתנים דמוגרפיים שונים, כמו רמת דתיותם או גילם.

להלן השאלות בהן ממוקד המחקר הנוכחי, שאלות שטרם נבדקו בעבר:

- א. מהם ההבדלים בין תוצאות המדידה הנוכחית (יולי 2020 עם העלייה המחודשת בתחלואה וההבנה שידרשו שוב צעדים לבלימת המחלה, כולל איום בסגר כללי) לבין התוצאות מלפני חודשיים (מאי 2020), עת נראה שיצאנו מהמשבר?

ב. עד כמה מנבאים מדדי דחק ומאפיינים דמוגרפיים את החוסן האישי, והלאומי במדידה

השנייה של המחקר הנוכחי?

ג. מהי רמת החוסן האישי, הקהילתי והלאומי בימים אלה של משבר הקורונה בהשוואה

למדדי החוסן בישראל שנחקרו בעבר, טרם המגפה ובתקופה רגועה מבחינה ביטחונית?

שיטה

נחקרים

הנבדקים בשתי המדידות היו מדגם משיבים, מכל רחבי ישראל, שענו לשאלון מקוון שהופץ ע"י חברת אינטרנט. המדידה הראשונה ($N=1,100$) נערכה בתאריכים 4-7 למאי, עם השחרור מהסגר המלא שהוטל על תושבי ישראל. המדידה השנייה ($N=906$) נערכה בין ה-15-12 ליולי 2020, ימים שבהם נחשפו נתונים על שיעורי תחלואה עולים ועל הדיונים באמצעים האפשריים למלחמה בתחלואה העולה שוב. המחקר בוצע כמחקר אורך, שבו שתי המדידות בוצעו בקרב אותם אנשים ממש, כלומר, כ-82% מהמשיבים למדידה הראשונה ענו על אותו שאלון גם במדידה השנייה. בדו"ח הנוכחי נציג השוואות שלוקחות בחשבון את הנתונים שהתקבלו מאותם 906 המשיבים שענו בשתי המדידות.

איסוף הנתונים נעשה על ידי חברת אינטרנט, שברשותה מאגר של למעלה מ-65,000 תושבי מדינת ישראל. נתוני המדגם מפורטים בלוח מספר 1 מציגים את מאפייני הנחקרים לרבות נתונים דמוגרפיים, עמדות פוליטיות, מרחק מקום מגורים מהגבול, תחושת מוגנות בבית וסוג הקהילה.

כלי מדידה

כלל השאלונים עליהם התבססנו במחקר הנוכחי שימשו אותנו במחקרים קודמים בהבדל אחד: בכול מקום בו התייחס הפריט המקורי בשאלון לאיום בטחוני ו/או למצב בטחוני שונה נוסח הפריט כך שיותאם למשבר נגיף הקורונה. במחקר זה נכללו השאלונים הבאים (ראו פירוט בנספח לדוח המחקר):

חוסן לאומי. (Kimhi & Eshel, 2019) המושג חוסן לאומי הוא רחב מאד ועוסק בנושאים כדוגמת קיימות ועמידות של החברה בתחומים מגוונים. בבסיס מדד החוסן הלאומי עומדים ארבעה מרכיבים חברתיים עיקריים שיוחסו במחקרים קודמים לחוסן הלאומי: פטריטיזם, אופטימיות, אינטגרציה חברתית ואמון במוסדות פוליטיים וציבוריים. מדד זה זכה לתמיכה מחקרית רבה. הסולם המקורי של המדד כולל 13 פריטים אך הסולם במחקר הנוכחי כולל 16 פריטים, שכן נכללו בו גם שלושה פריטים נוספים שהותאמו במיוחד למשבר הקורונה. הפריטים החדשים הם: "יש לי אמון מלא ביכולתה של מערכת הבריאות בישראל לדאוג לאוכלוסיית ישראל במשבר נגיף הקורונה", "יש

לי אמון מלא ביכולתה של ממשלת ישראל לדאוג לכל ההיבטים הרלוונטיים להתגברות על משבר נגיף הקורונה", ו"אמון באמצעי התקשורת". סולם התגובה לפריטי החוסן הלאומי נע מ-1=כלל לא מסכים עד 6=מסכים מאד (דוגמאות לפריטי הסולם: "בשעת משבר לאומי תעמוד כל החברה הישראלית מאחורי החלטות הממשלה והעומד בראשה" ו-"ישראל היא ביתי ואינני מתכוון/ת לעזוב אותה". במחקר הנוכחי הייתה המהימנות הפנימית של הסולם גבוהה ביותר בשתי המדידות $(\alpha=.91)$).

לוח 1: מאפיינים דמוגרפיים של הנחקרים (N=906)

משתנה	קבוצה	מספר משיבים	אחוז	ממוצע (סטיית תקן)
גיל	18-30	211	23	44.08 (15.53)
	31-40	212	23	
	41-60	164	18	
	51-60	156	17	
	61-70	125	14	
	71 ומעלה	38	4	
מגדר	1. גברים	464	51	
	2. נשים	442	49	
מידת דתיות	1. חילוני	437	84	
	2. מסורתי	269	30	
	3. דתי	117	13	
	4. דתי מאד	83	9	
הכנסה ממוצעת למשפחה ביחס לממוצע בישראל	1. הרבה יותר נמוכה	241	27	2.49 (1.20)
	2. נמוכה מהממוצע	234	26	
	3. בערך כמו הממוצע	222	52	
	4. גבוהה מהממוצע	164	18	
	5. הרבה יותר גבוהה	45	5	
עמדות פוליטיות	1. מאד שמאל	9	1	3.50 (.85)
	2. שמאל	104	11	
	3. מרכז	304	34	
	4. ימין	403	44	
	5. מאד ימין	86	9	
השכלה	1. יסודית	6	1	3.28 (1.01)
	2. תיכונית	227	25	
	3. על תיכונית (ללא תואר)	314	35	
	4. תואר ראשון	228	52	
	5. תואר שני ומעלה	131	14	
מצב משפחתי ¹	רווק/ה	210	23	
	נשוי/ה	565	62	
	גרוש/ה	75	8	
	אלמן/ה	9	1	
	חי/ה בזוגיות	47	5	
מספר ילדים	1. אין ילדים	293	32	1.98 (1.90)
	2. ילד אחד	95	10	
	3. 2-3	367	14	
	4. 4-5	115	13	
	5. 6 ילדים ויותר	36	4	

חוסן קהילתי (Leykin et al., 2013). חוסן קהילתי מתייחס ליכולתה של קהילה שלמה

להתאושש מאירוע קשה ולחזור מהר ככל האפשר לחיי יום יום. רכיבי החוסן הקהילתי כוללים חמישה גורמים: מנהיגות הקהילה, יעילות קולקטיבית, מוכנות לשעת חירום, קשר למקום ואמון חברתי. סולם חוסן זה כולל 10 פריטים המתייחסים להזדהות הנבדקים עם קהילתם, ולאמונתם ביכולתה להתמודד עם הקשיים שיעמדו בפניה. התשובות לפריטי השאלון ניתנות בעזרת סולם בן 5 דרגות, שנע מ-1=כלל לא מסכים עד 5=מסכים במידה רבה מאוד. במחקר הנוכחי הייתה המהימנות הפנימית של הסולם גבוהה ביותר בשתי המדידות ($\alpha=.93$). דוגמאות לפריטי הסולם: "הרשות המוניציפלית ביישוב שלי מתפקדת כראוי במשבר הקורונה", "אני יכול/ה לסמוך על אנשים ביישוב שיבואו לעזרתי במקרה של משבר לרבות משבר הקורונה".

חוסן אישי (Connor-Davidson 2003). חוסן אישי מתייחס ליכולתו של הפרט להתמודד בהצלחה עם אירועים קשים ולחזור לתפקוד קודם בזמן קצר ככול האפשר. חוסן אישי נמדד בעזרת סולם החוסן של קונור-דוידסון. במחקר זה השתמשנו בגרסה מקוצרת של השאלון (Campbell & Stein, 2007). סולם זה כולל 10 פריטים המצביעים על תחושת חוסן אישית בהתקלות עם קשיים. פריטי השאלון מדורגים באמצעות סולם בן 5 דרגות. דוגמאות לשאלות: "אני מצליח להסתגל לשינויים"; "אני לא מתייאש בקלות מכישלונות" במחקר הנוכחי הייתה המהימנות הפנימית של הסולם גבוהה ביותר בשתי המדידות (במדידה הראשונה: $\alpha=.89$; במדידה השנייה: $\alpha=.90$).

מיטביות (well-being) "חיי כיום" (Kimhi & Eshel, 2009). מדד חיי כיום מורכב מתשעה פריטים המבקשים מהנשאל להשיב "איך נראים חייך כעת?" בהקשרים שונים, כגון עבודה, חיי משפחה, בריאות, זמן חופשי וכו'. סולם זה מבוסס על סולם התאוששות שבו השתמשנו במחקרים קודמים. בסולם המקורי, שבו השתמשנו כדי להשוות הערכות לפני ואחרי מלחמה, ניסחנו את השאלה באופן הבא: "בהשוואה למצב שלי לפני המלחמה, כיום ... (מצבי הכלכלי/מידת האופטימיות שלי/הבריאות שלי ... וכדומה)", והנבדקים התבקשו לציין את מצבם על סולם שהשתרע מ-1=הרבה פחות טוב מלפני המלחמה, 3=אותו דבר, 5=הרבה יותר טוב מלפני המלחמה. במחקרים אחרים, שנעשו ללא אירוע כדוגמת מלחמה, השתמשנו באותו סולם על רצף שנע מ-1=מאוד לא טוב עד 6=טוב מאד. הסולם במתכונת זו שימש אותנו גם במחקר הנוכחי. לסולם מדידה זה נמצאה תמיכה טובה במחקרים קודמים ומהימנותו במחקר הנוכחי נמצאה טובה בשתי המדידות ($\alpha=.87$). באופן כללי מצביע סולם זה על תפיסת הפרט את חיי בהווה.

תחושת סכנה (Solomon & Prager, 1992). תחושות סכנה מתייחסות למידה שבה הפרט תופס את עולמו כנתון בסכנה. מחקרים הצביעו על כך שתחושת סכנה נמוכה ודאגות מעטות מאיומים פוטנציאליים קשורות בקשר חיובי עם חוסן ועם יכולת התאוששות פוסט-טראומטית, וקשורות

בקשר שלילי עם תסמיני דחק: ככול שתחושות הסכנה גבוהות יותר, כך יכולת ההתאוששות נמוכה יותר ותסמיני הדחק רבים יותר. הסולם של מדד תחושות סכנה משתרע מ-1=בכלל לא, עד 5=במידה רבה מאוד). במחקר הנוכחי השתמשנו בסולם ששימש אותנו במחקרים קודמים (תוך התאמה למשבר הקורונה) וקיבל תמיכה מחקרית. הסולם המקורי כולל שבעה פריטים, לדוגמה: "באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שהחיים שלך בסכנה בשל נגיף הקורונה?"; "באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שמדינת ישראל בסכנה קיומית בשל נגיף הקורונה?". לסולם זה הוספנו 4 פריטים שעוסקים גם הם בסכנת הקורונה (לדוגמה "באיזו מידה את/ה חושש/ת שתתקשה/י למצוא עבודה לאחר משבר הקורונה?" או "באיזו מידה את/ה חושש/ת שלא יהיה לך מישהו שיעזור לך מבחינה כלכלית?"). במחקר הנוכחי נמצאה המהימנות הפנימית של הסולם כטובה בשתי המדידות (במדידה הראשונה: $\alpha=.86$; במדידה השנייה: $\alpha=.88$).

תסמיני דחק (BSI, Derogatis & Savitz, 2000; Derogatis & Spencer, 1982). תופעות כמו

מלחמה, טרור או אסונות טבע ידועות כאירועים מכאיבים המזעזעים את תחושות הביטחון הבסיסיות של הפרט, ויכולים לגרום לתסמינים פוסט-טראומטיים של חרדה, דיכאון ואבל. המחקר הנוכחי בודק תסמיני דחק בתקופת משבר נגיף הקורונה. במחקר הנוכחי השתמשנו בשני תת-סולמות מתוך שאלון מקובל למדידת תסמיני דחק: חרדה (3 פריטים) ודיכאון (5 פריטים). מתת סולם דיכאון הוצאנו את הפריט השואל על מחשבות התאבדות, מנימוקים אתיים. יש לציין שתסמיני דחק מהווים, בקרב חלק מהחוקרים, גם את אחד המדדים המקובלים במחקר להערכת רמת החוסן האישי של הפרט. סולם התגובה לשאלון זה הינו בן 5 דרגות ונע בין 1=בכלל לא ל-5=במידה רבה מאוד. הנחקרים מתבקשים לדווח באיזו מידה הם סובלים בימים אלה מכל אחת מהבעיות שמוצגות. במחקר הנוכחי נמצא שהמהימנות הפנימית של הסולם הייתה גבוהה (במדידה הראשונה: $\alpha=.91$; במדידה השנייה: $\alpha=.92$).

מדד תקווה סולם מדידה זה נבנה במיוחד עבור המחקר הנוכחי. בבניית הסולם הסתמכנו על

סולם קודם (Jarymowicz & Bar-Tal, 2006; Halperin, Bar-Tal, Zehngut & Drori, 2008) שנועד לבחון תקווה להשגת שלום בין ישראל לבין מדינות ערב והפלשתינים והכיל שני ממדים: תקווה אישית ותקווה קולקטיבית. סולם התקווה הנוכחי, בהקשר לקורונה, כולל חמישה פריטים. שניים מהם מתייחסים לרמה האישית (לדוגמה, "יש לי תקווה שאצא מחוזק ממשבר הקורונה") ושלושה פריטים מתייחסים לרמה הקולקטיבית (לדוגמה, "יש לי תקווה שהחברה הישראלית תצא מחוזקת ממשבר הקורונה"). המהימנות הפנימית של הסולם במחקר הנוכחי נמצאה טובה מאד בשתי המדידות ($\alpha=.92$). מדד התקווה לא נכלל במחקר מדד החוסן לישראל 2018.

מורל (מצב רוח אישי). המורל האישי של הנבדקים נבדק באמצעות שאלה אחת: "מהו המורל שלך בימים אלה?" התשובה לשאלה ניתנה על סולם בן 5 דרגות, בין 1=מאד לא טוב ל-5=טוב מאד. **תחושת ביטחון בביתך**. בפריט זה השתמשנו בעבר במחקרי חוסן בעקבות מצבים בטחונים ובעקבות סבב לחימה בעוטף עזה (קמחי, מרציאנו ואשל 2019; קמחי, עדיני, מרציאנו ואשל, 2019). תחושת בטחון בבית נבדקה באמצעות שאלה אחת: "עד כמה את/ה מרגיש/ה בטוח/ה בביתך בתקופה זו של משבר הקורונה?" התשובה לשאלה זו ניתנה על סולם בן 5 דרגות, בין 1=בכלל לא ל-5=במידה רבה מאד.

תפיסת איומים (Kimhi & Eshel 2012). איום הוא סכנה פוטנציאלית של פגיעה בפרט כפי שהיא נתפסת על ידי הפרט. ניתן להגדיר איום כנזק פוטנציאלי. האיום יכול להיות מתחומים שונים: פיזי, חברתי, פסיכולוגי, כלכלי ועוד. במחקר הנוכחי בקשנו מהמשיבים לדרג ארבעה איומים: כלכלי, בריאותי, בטחוני ואיום שנובע מהמצב הפוליטי בישראל. התשובה לשאלה זו ניתנה על סולם בן 5 דרגות, בין 1=כלל לא מאיים ל-5=מאיים במידה רבה מאד. **משתנים דמוגרפיים**. המשתנים שנמדדו במחקר הנוכחי: מין, גיל, השכלה, עמדות פוליטיות, מצב משפחתי, רמת הכנסה, רמת דתיות וארץ לידה.

תוצאות

הממצאים הבאים מבוססים על מדידה חוזרת של מדגם בן 906 משיבים, כלומר הניתוח מתייחס רק לנבדקים שענו בשתי המדידות החוזרות. נציג את הממצאים של המחקר הנוכחי בהשוואה בין שתי המדידות. בנוסף, נשווה את הממצאים לממצאים רלוונטיים קודמים, שנאספו באמצעות מדד החוסן לישראל שנערך בשנת 2018, לפני משבר הקורונה (במדידה זו השתמשנו באותם כלי מדידה אך המיקוד היה בסוגיות בטחון ולא בקורונה). המדידה ב-2018 נעשתה על מדגם קודם של 1,100 ישראלים (יהודים). מדידה זו תכונה בשם "מדידת קו-בסיס" (base-line) שכן היא משקפת את המצב בקרב אוכלוסיית ישראל בתקופה יחסית רגועה מבחינה ביטחונית וטרום ימי הקורונה, לכן ההשוואה של כל המדדים במדידה האחרונה של המחקר הנוכחי (מדידה שנייה) למדידה שבוצעה בשנת 2018 יכולה להוות אומדן להשפעת הקורונה על המדדים השונים בעת הזו. בהמשך נציג את הממצאים של כל סולמות המדידה שלנו, בזה אחר זה, תוך השוואה בין שתי המדידות שבוצעו במחקר הנוכחי והשוואה בין ממצאי המדידה השנייה במחקר הנוכחי לממצאי מדידת קו הבסיס מ-2018.

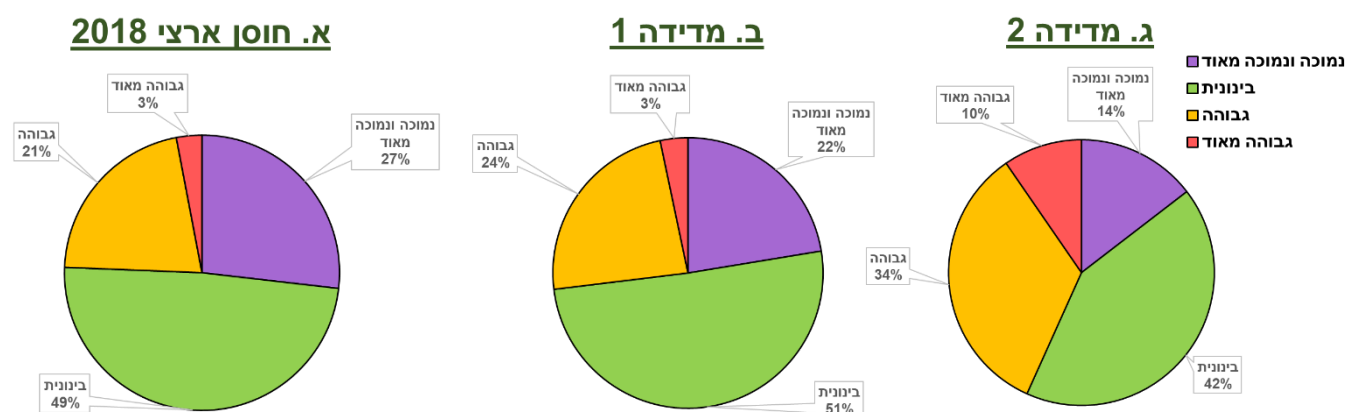
תחושות סכנה

ניתוח התוצאות של הציון הממוצע לתחושות סכנה מצביע על עלייה מובהקת בשיעור המשיבים שדיווחו על תחושות הסכנה ברמה גבוהה או גבוהה מאד במדידה השנייה לעומת הראשונה (לוח 2, תמונה 1). שיעור המדווחים על רמות חשש ברמה גבוהה או גבוהה מאד עלה מ-27% במדידה הראשונה ל-44% במדידה השנייה. מדובר בעלייה של 63% בתוך חודשיים!! מכיוון שמדובר באותם אנשים שענו בשני הסקרים, ניתן להסיק שמדובר בעלייה משמעותית ביותר. בנוסף, תחושות הסכנה במדידה השנייה גבוהות באופן מובהק גם מרמת תחושות הסכנה שנמצאו ב-2018.

לוח 2: תחושות סכנה (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				מדידת קו-בסיס, מאי (N=1,100) 2018		רמת החשש
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)				
משיבים	%	משיבים	%	משיבים	%	
14	132	22	203	27	295	נמוכה ונמוכה מאד
42	382	51	459	49	537	בינונית
34	305	24	214	21	235	גבוהה
10	87	3	30	3	33	גבוהה מאד
2.94		2.62		2.57		ממוצע
.81		.73		.74		סטיית תקן
.88				.86		מהימנות אלפא קרונברך
$F_{(1, 905)}=342.40***$				$t=9.29*****$		ניתוח ההבדל בין מדידת קו בסיס למדידה 2. הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

לצורך ההשוואה בין ממוצע 2018 והמדידה השנייה חישבנו ממוצע על אותם 7 פריטים מקוריים שהופיעו בשני המחקרים

תמונה 1: רמת החשש (תחושות סכנה) – השוואה בין א. מדד חוסן לישראל (מאי 2018), ב. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ג. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

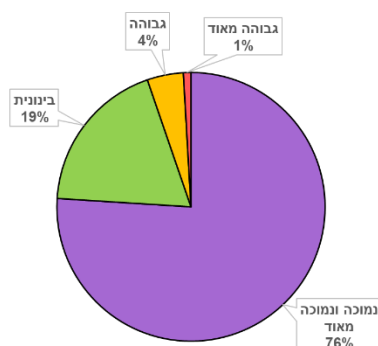
תסמיני דחק

מצד אחד התוצאות מצביעות על רמה בינונית של תסמיני דחק בשתי המדידות אך מן הצד השני ראוי לשים לב לכך שנמצאה עליה מובהקת ברמת תסמיני הדחק בין המדידה הראשונה לשנייה (2.27 מול 2.36, בהתאמה). שיעור המדווחים על תסמיני דחק ברמה גבוהה או גבוהה מאוד עלה מ-18% במדידה הראשונה ל-22% במדידה השנייה, עלייה של 20% בתוך חודשיים. בנוסף, רמת תסמיני הדחק במדידה השנייה נמצאה כגבוהה יותר באופן מובהק בהשוואה לרמת תסמיני הדחק במדידת קו הבסיס ב-2018 (לוח 3 ותמונה 2).

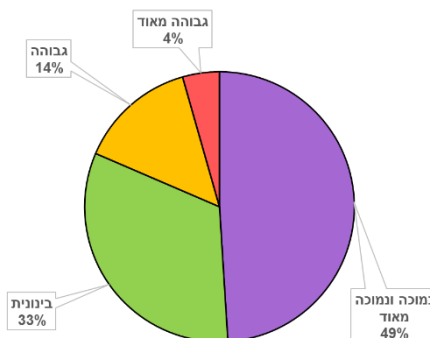
לוח 3: תסמיני דחק (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				מדידת קו-בסיס מאי 2018 (N=1,100)		רמת תסמיני הדחק
מדידה 1 (מאי 7)		מדידה 2 (יולי 10)				
משיבים	%	משיבים	%	משיבים	%	
410	45%	444	49%	836	76%	נמוכה ונמוכה מאד
296	33%	294	33%	206	19%	בינונית
156	17%	128	14%	48	4%	גבוהה
44	5%	40	4%	10	1%	גבוהה מאד
2.36		2.27		1.95		ממוצע
.92		.88		.79		סטיית תקן
.91				.93		מהימנות אלפא קרונברך
$F_{(1, 905)}=14.25^*$				$t=10.73^{***}$		ניתוח ההבדל בין מדידת קו בסיס למדידה 2. הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

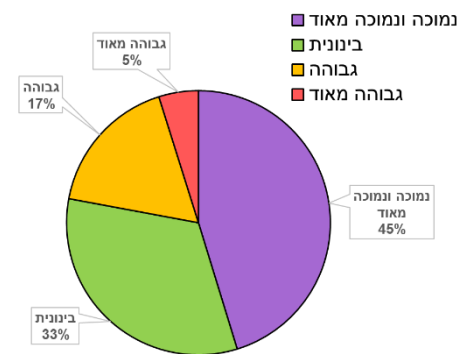
א. חוסן ארצי 2018

ב. מדידה 1

ג. מדידה 2

תמונה 2: רמת תסמיני דחק – השוואה בין א. מדד חוסן לישראל (מאי 2018), ב. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ג. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

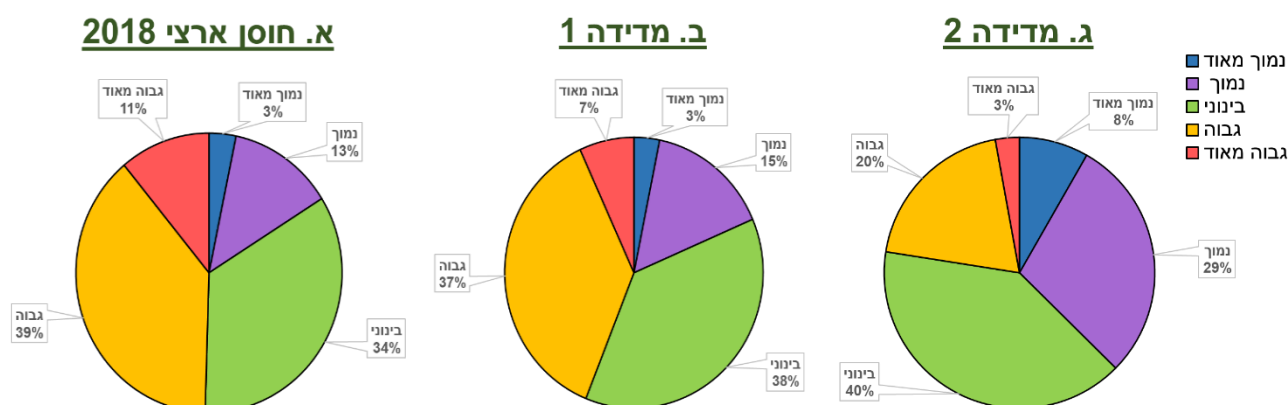
חוסן לאומי

רמת החוסן הלאומי במדידה הראשונה הייתה בינונית עד גבוהה ואילו במדידה השנייה נמצאה כבינונית בלבד (לוח 4 ותמונה 3). יחד עם זאת, התוצאות מצביעות על ירידה גדולה ומובהקת ברמת החוסן הלאומי בין המדידה הראשונה לשנייה (3.84 מול 3.34 בהתאמה). שיעור המדווחים על חוסן לאומי נמוך או נמוך מאוד עלה מ-18% במדידה הראשונה ל-37% במדידה השנייה, עלייה של מעל 100% (105%) בתוך חודשיים. נתון זה משמעותי ביותר וראוי שידליק נורות אדומות בקרב מקבלי ההחלטות. הירידה בחוסן הלאומי במדידה השנייה מובהקת גם בהשוואה למדידת קו הבסיס ב-2018 (3.34 מול 3.95 בהתאמה).

לוח 4: חוסן לאומי (סולם 1-6)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				מדידת קו-בסיס מאי (N=1,100) 2018		רמת החוסן הלאומי
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)				
%	משיבים	%	משיבים	%	משיבים	
8	75	3	29	3	36	נמוכה מאד
29	264	15	139	13	141	נמוכה
40	363	38	340	34	378	בינונית
20	178	37	336	39	424	גבוהה
3	26	7	62	11	121	גבוהה מאד
3.34		3.84		3.95		ממוצע
.89		.88		.92		סטיית תקן
.91				.90		מהימנות אלפא קרונברך
$F_{(1, 905)}=562.48^{***}$				$t=3.89^{***}$		ניתוח ההבדל בין מדידת קו בסיס למדידה 2. הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

לצורך ההשוואה בין ממוצע 2018 והמדידה השנייה חישבנו ממוצע על אותם 13 פריטים מקוריים שהופיעו בשני המחקרים

תמונה 3: חוסן לאומי – השוואה בין א. מדד חוסן לישראל (מאי 2018), ב. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ג. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

לאור הירידה הגדולה ברמת החוסן הלאומי שנמצאה בין שתי המדידות, ערכנו ניתוח גורמים על 16 הפריטים הכלולים בשאלון החוסן הלאומי. ניתוח גורמים הינה שיטה סטטיסטית המשמשת כטכניקה לצמצום מספר המשתנים שנבחנו במחקר, באמצעות חיפוש מגמות משותפות בקרבם. מטרת ניתוח זה הייתה לזהות ביתר דיוק את התחומים בהם חלה הירידה ברמת החוסן הלאומי. הניתוח העלה 4 גורמים מרכזיים, כאשר לכול אחד מהם חישבנו ציון ממוצע (לוח 5). עיון בלוח 5 מצביע על כך ששני הגורמים בעלי הציון הנמוך ביותר הם "אמון במדינה ובעומד בראשה" ו"האמון במוסדות המדינה". יחד עם זאת, בהשוואה של רמת הירידה בכול אחד מארבעת הגורמים במדידה השנייה ביחס למדידה הראשונה, ניתן לראות כי הירידה הגדולה ביותר הייתה ביחס לגורם "פטריוטיזם" ולאחריו בגורם "האמון במדינה ובעומד בראשה".

לוח 5: ניתוח גורמים של פריטי שאלון חוסן לאומי (סולם 1-6).

גורם 1: אמון במדינה והעומד בראשה			
ממוצע גורם במדידה ראשונה	ממוצע גורם במדידה שנייה	הפרש בין המדידות	
			1. אני מאמין שממשלת ישראל תגיע להחלטות נכונות בעתות משבר לרבות בנוגע לניהול משבר נגיף הקורונה
			2. בשעת משבר לאומי, כמו משבר נגיף הקורונה, תעמוד כל החברה הישראלית מאחורי החלטות הממשלה והעומד בראשה
			3. יש לי אמון מלא ביכולת של כוחות הביטחון להגן על אוכלוסיית ישראל לרבות משבר נגיף הקורונה
			11. יש לי אמון מלא ביכולתה של מערכת הבריאות בישראל לדאוג לאוכלוסיית ישראל במשבר נגיף הקורונה
			12. יש לי אמון מלא ביכולתה של ממשלת ישראל לדאוג לכל ההיבטים הרלוונטיים להתגברות על משבר נגיף הקורונה
			14. אמון בהכנסת
3.50	3.06	-0.44	ממוצע
גורם 2: אמון בחברה הישראלית			
			7. היחסים החברתיים בין הקבוצות השונות בארץ הינם טובים
			8. בחברה הישראלית יש סולידריות חברתית גבוהה (עזרה הדדית ודאגה לאחר)
			9. הביטוי 'אדם לאדם זאב' אינו מאפיין את החברה הישראלית
			10. בחברה הישראלית קיימת רמה סבירה של צדק חברתי
3.45	3.29	-0.16	ממוצע
גורם 3: פטריוטיזם			
			4. ישראל היא ביתי ואינני מתכוון/ת לעזוב אותה
			5. החברה הישראלית התמודדה בעבר היטב עם משברים, ותתמודד היטב גם עם משבר נגיף הקורונה הנוכחי
			6. אני אופטימי/ת לגבי עתידה של מדינת ישראל
4.79	4.33	-0.46	ממוצע
גורם 4: אמון במוסדות הציבור בישראל			
			13. המשטרה

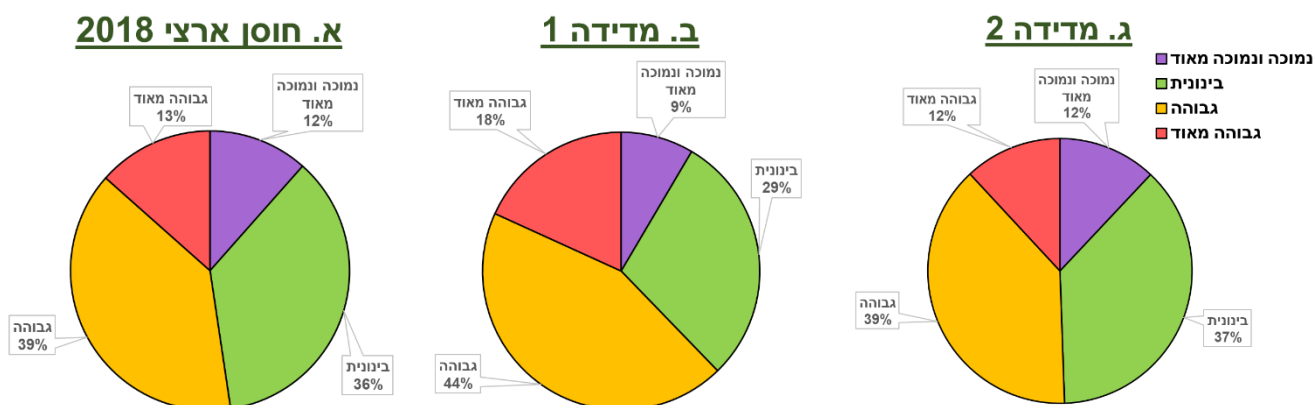
15. מערכת החינוך			
16. אמצעי התקשורת			
ממוצע	3.26	2.95	-.31

חוסן קהילתי

רמת החוסן הקהילתי במדידה הראשונה הייתה בינונית גבוהה וירדה בצורה מובהקת במדידה השנייה (3.33 מול 3.09 בהתאמה, לוח 6 ותמונה 4). שיעור המדווחים על חוסן קהילתי נמוך ונמוך מאוד ובינוני עלה מ-38% במדידה הראשונה ל-49% במדידה השנייה, עלייה של 36% בתוך חודשיים. המדידה השנייה נמוכה, אך אינה שונה במובהק בהשוואה לרמת החוסן הקהילתי שדווחה במדידת קו הבסיס ב-2018 (מדידה זו כללה את הסולם המקורי עם שבעה פריטים בלבד).

לוח 6: חוסן קהילתי (סולם 1-5)

מדידת קו-בסיס מאי 2018 (N=1,100)		מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)		רמת החוסן הקהילתי	
משיבים	%	משיבים	%	משיבים	%
127	12	77	9	109	12
397	36	265	29	339	37
428	39	399	44	350	39
148	13	165	18	108	12
3.11		3.33		3.09	
.86		.88		.87	
.90		.93		.93	
$t=.519$ (n.s.)		$F_{(1, 905)}=153.759^{***}$		ניתוח ההבדל בין מדידת קו בסיס למדידה 2. הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.	

תמונה 4: חוסן קהילתי – השוואה בין א. מדד חוסן לישראל (מאי 2018), ב. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ג. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

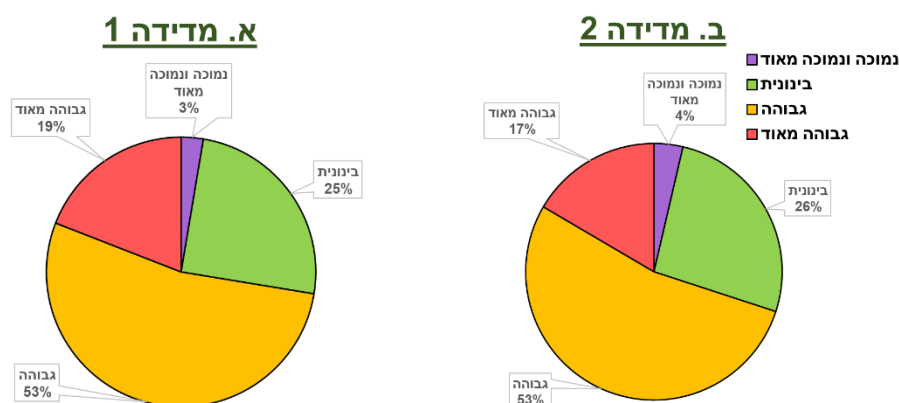
חוסן אישי

התפלגות הציון הממוצע של סולם החוסן האישי (לוח 7 ותמונה 5) בשתי המדידות מצביעה

על ממוצע חוסן אישי בינוני גבוה, אבל ניכרת ירידה קטנה, אך מובהקת, בין המדידה הראשונה לשנייה (2.48 ל-2.40 בהתאמה). יש לציין כי במחקרים קודמים, שעסקו בחוסן בהקשר הביטחוני, החוסן האישי הצביע על יציבות במצבים שונים לרבות מצבי מלחמה. סולם מדידה זה לא נכלל במדד החוסן לישראל 2018.

לוח 7: חוסן אישי (סולם קונור-דווידסון, סולם 0-4)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)		רמת חוסן אישי
%	משיבים	%	משיבים	
4	33	3	24	נמוכה ונמוכה מאד
26	239	25	226	בינונית
53	484	53	483	גבוהה
17	150	19	173	גבוהה מאד
2.40		2.48		ממוצע
.72		.70		סטיית תקן
.90		.89		מהימנות אלפא קרונברך
$F_{(1, 905)}=23.21^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

תמונה 5: חוסן אישי – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

מיטביות (well-being)

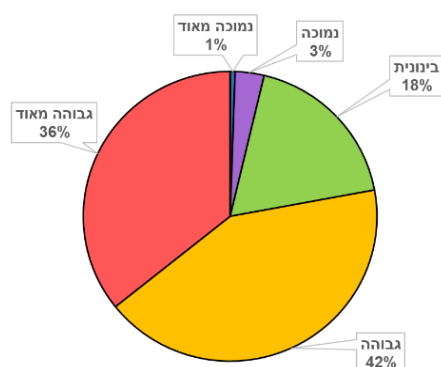
ממוצע איכות החיים הסובייקטיבית (מיטביות) נמצא כגבוה בשתי המדידות. עם זאת, יש ירידה

מובהקת במיטביות בין המדידה הראשונה לשנייה, כמו גם בין מדידת קו הבסיס למדידה השנייה (4.68 מול 4.09 בהתאמה, לוח 8 ותמונה 6).

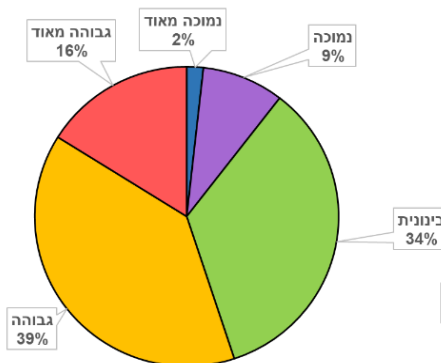
לוח 8: מיטביות (חיי כיום, סולם 1-6)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				מדידת קו-בסיס מאי 2018 (N=1,100)		רמת המיטביות
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)				
%	משיבים	%	משיבים	%	משיבים	
2	16	2	16	1	6	נמוכה מאד
12	107	9	79	3	35	נמוכה
34	309	34	312	18	202	בינונית
39	351	39	353	42	464	גבוהה
13	123	16	146	36	393	גבוהה מאד
4.09		4.17		4.68		ממוצע
.89		.90		.82		סטיית תקן
.87		.87		.88		מהימנות אלפא קרונבך
$F_{(1, 905)}=11.69^{***}$				$t=16.47^{***}$		ניתוח ההבדל בין מדידת קו בסיס למדידה 2. הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

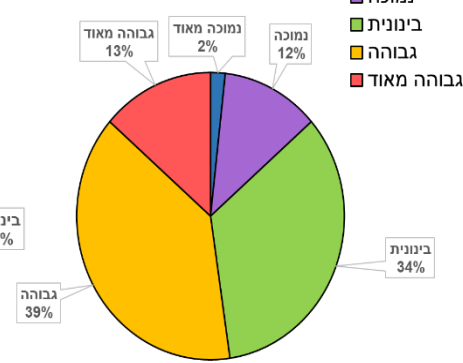
א. חוסן ארצי 2018

ב. מדידה 1

ג. מדידה 2

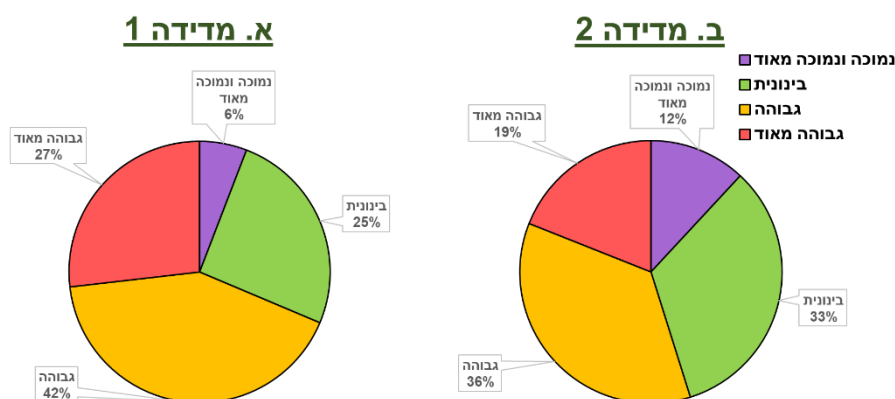
תמונה 6: מיטביות - השוואה בין א. מדד חוסן לישראל (מאי 2018), ב. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ג. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020). (סולם 1-5).

תקווה

ממוצע רמת התקווה בשתי המדידות נמצא כבינוני גבוה, אולם נראתה ירידה מובהקת ברמת התקווה בין המדידה הראשונה לשנייה (3.61 מול 3.32 בהתאמה, לוח 9 ותמונה 7). כפי שניתן לראות בהשוואה שבין שני הגרפים בתמונה 7, בעוד במדידה הראשונה פחות משליש (31%) דיווחו על רמת תקווה נמוכה ונמוכה מאד או בינונית, שיעור זה עלה ל-45% במדידה השנייה, עלייה של 45% בתוך חודשיים. מדד לתקווה נמדד רק במחקר הקורונה ולכן אין השוואה למדידת קו בסיס (חוסן לישראל 2018).

לוח 9: תקווה (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				רמת התקווה
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)		
%	משיבים	%	משיבים	
12	108	6	53	נמוכה ונמוכה מאד
33	301	25	231	בינונית
36	325	42	379	גבוהה
19	172	27	243	גבוהה מאד
3.32		3.61		ממוצע
.99		.91		סטיית תקן
.92		.92		מהימנות אלפא קרונברך
$F_{(1, 905)}=103.38^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

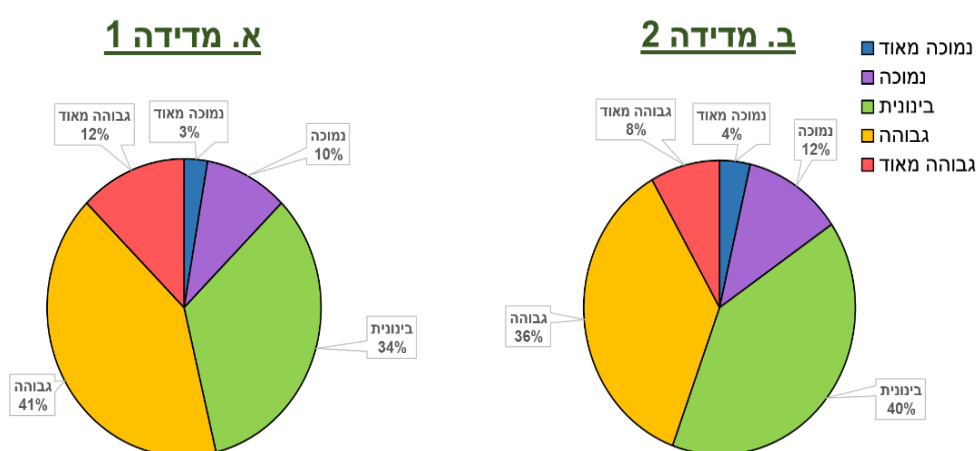
תמונה 7: תקווה – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

מורל (מצב רוח אישי)

ממוצע המורל בשתי המדידות נוטה להיות בינוני גבוה, אך נראתה ירידה משמעותית ברמת המורל בין המדידה הראשונה לשנייה (3.51 לעומת 3.34, לוח 10 ותמונה 8). כפי שניתן לראות בהשוואה שבין שני הגרפים בתמונה 8, בעוד במדידה הראשונה מעל מחצית מהמשיבים (54%) השיבו שהמורל שלהם גבוה או גבוה מאד, שיעור זה ירד ל-44% במדידה השנייה. במקביל שיעור המשיבים שהמורל שלהם נמוך או נמוך מאד עלה מ-13% במדידה הראשונה ל-16% במדידה השנייה. מדד לתקווה נמדד רק במחקר הקורונה ולכן אין השוואה למדידת קו בסיס (חוסן לישראל).

רמת המורל		מדידה 1 (מאי 7)		מדידה 2 (יולי 10)	
		משיבים	%	משיבים	%
מאד לא טוב		25	3	33	4
לא טוב		89	10	107	12
במידה בינונית		305	34	364	41
טוב		373	41	327	36
טוב מאד		114	13	75	8
ממוצע		3.51		3.34	
סטיית תקן		.93		.92	
הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.				$F_{(1, 905)}=37.64^{***}$	

סולם מדידה זה לא נכלל במדד החוסן לישראל 2018.

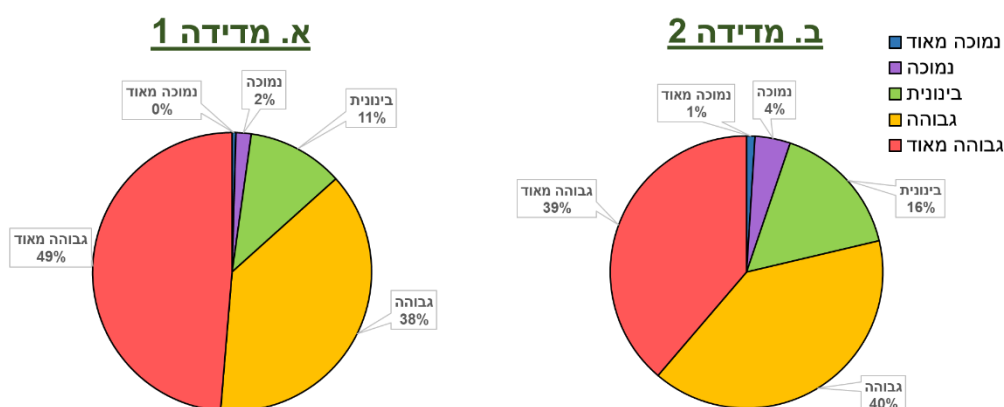
תמונה 8: מורל – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

תחושת בטחון בביתך

התפלגות תחושת הביטחון של הנבדקים בביתם בשתי המדידות מצביעה על תחושת ביטחון גבוהה, עם זאת הממצאים מצביעים על ירידה מובהקת בתחושה זו בהשוואה בין המדידה הראשונה לשנייה (לוח 11 ותמונה 9). כפי שאפשר לראות בלוח 11 ובתמונה 9 בעוד אחוז כמעט מזערי דיווחו על רמה נמוכה ונמוכה מאוד של ביטחון בבית במדידה הראשונה (2% בלבד), שיעור זה עלה ל-5% במדידה השנייה, כלומר עלייה של 150%.

לוח 11: תחושת ביטחון בביתך (סולם 1-5)

רמת תחושת הבטחון בביתך		מדידה 1 (מאי 7)		מדידה 2 (יולי 10)	
		משיבים	%	משיבים	%
בכלל לא		4	0	9	1
במידה מועטה		16	2	38	4
במידה בינונית		101	11	146	16
במידה רבה		344	38	362	40
במידה רבה מאוד		441	49	351	39
ממוצע		4.33		4.11	
סטיית תקן		.77		.89	
הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.		$F_{(1, 905)}=53.67^{***}$			

תמונה 9: תחושת ביטחון בביתך – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

תפיסת איומים שונים

בוצעו ניתוחים על מנת להשוות את תפיסת ארבעת האיומים, שנבדקו במחקר, בין שתי המדידות. ההשוואה של תפיסת האיומים מעלה שכול ארבעת האיומים שנבדקו נתפסו ברמת חומרה רבה יותר באופן מובהק במדידה השנייה בהשוואה למדידה הראשונה (לוח 12). ההבדל הגדול ביותר נמצא לגבי האיום הבריאותי ואחריו האיום הפוליטי. מעניין לציין כי גם האיום הביטחוני, שלגביו לא היו אירועים "מיוחדים" בחודשים שעברו, נתפס כמאיים יותר במדידה השנייה. לוחות 13-16 ותמונות 10-13 מציגים את ההתפלגויות של כל אחת מתפיסות איומים אלו.

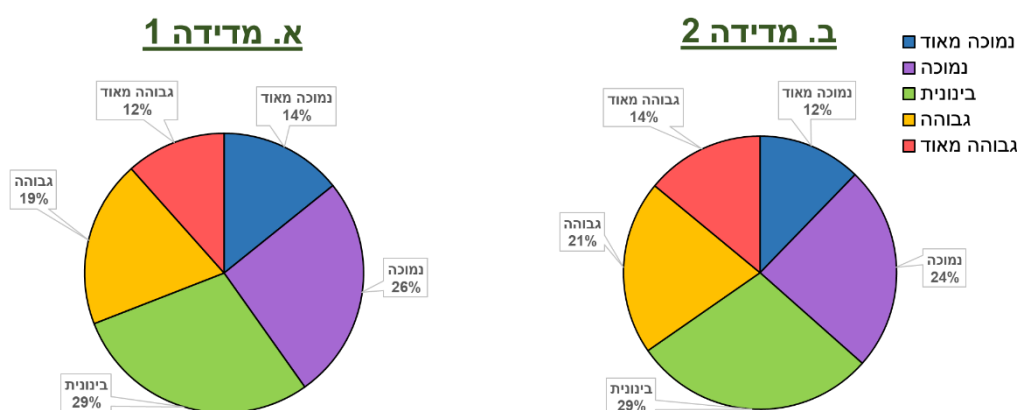
לוח 12: הבדלים בתפיסת איומים בין מדידה ראשונה למדידה שנייה

$F_{(1, 905)}$	הפרש בין המדידות	מדידה שנייה		מדידה ראשונה		איום
		ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
11.83***	0.12	3.00	1.22	2.88	1.12	כלכלי
63.50***	0.27	2.72	1.10	2.44	1.09	בריאותי
13.37***	0.13	2.57	1.04	2.44	1.05	ביטחוני
22.30***	0.20	3.31	1.28	3.11	1.31	פוליטי

כפי שאפשר לראות בלוח 13 ובתמונה 10 בעוד כ-31% דיווחו על רמה גבוהה או גבוהה מאוד של תפיסת איום כלכלי במדידה הראשונה שיעור זה עלה ל-35% במדידה השנייה, כלומר עלייה של 13% תוך חודשיים.

לוח 13: תפיסת האיום הכלכלי (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				רמת האיום הכלכלי
מדידה 1 (מאי 7)		מדידה 2 (יולי 10)		
משיבים	%	משיבים	%	
129	14	111	12	נמוכה מאד
235	26	220	24	נמוכה
262	29	261	29	בינונית
175	19	187	21	גבוהה
105	12	127	14	גבוהה מאוד
2.88		3.00		ממוצע
1.21		1.22		סטיית תקן
$F_{(1, 905)} = 11.83^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

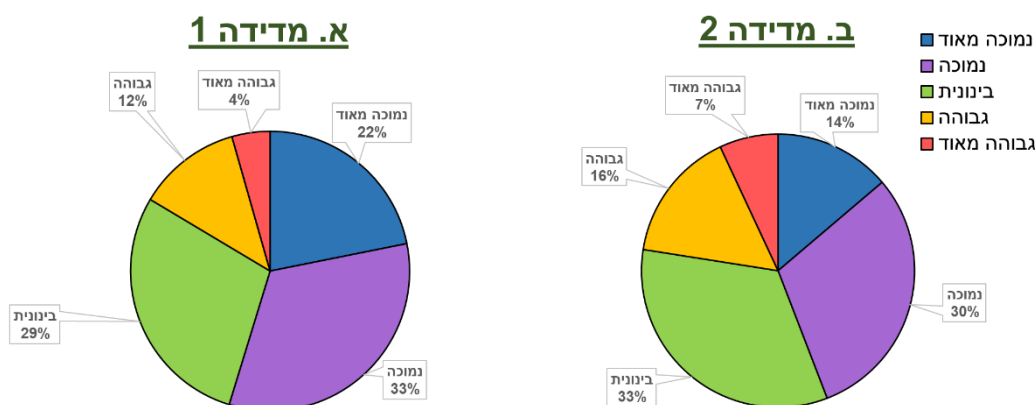

תמונה 10: תפיסת האיום הכלכלי – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

כפי שאפשר לראות בלוח 14 ובתמונה 11 בעוד כ-16% בלבד דיווחו על רמה גבוהה או גבוהה מאוד של תפיסת איום בריאותי במדידה הראשונה שיעור זה עלה ל-23% במדידה השנייה, כלומר עלייה של 44% תוך חודשיים.

לוח 14: תפיסת האיום הבריאותי (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				רמת האיום הבריאותי
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)		
%	משיבים	%	משיבים	
14	125	22	198	נמוכה מאד
30	275	33	298	נמוכה
33	302	29	261	בינונית
16	141	12	109	גבוהה
7	63	4	40	גבוהה מאד
2.72		2.44		ממוצע
1.10		1.09		סטיית תקן
$F_{(1, 905)}=63.50^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

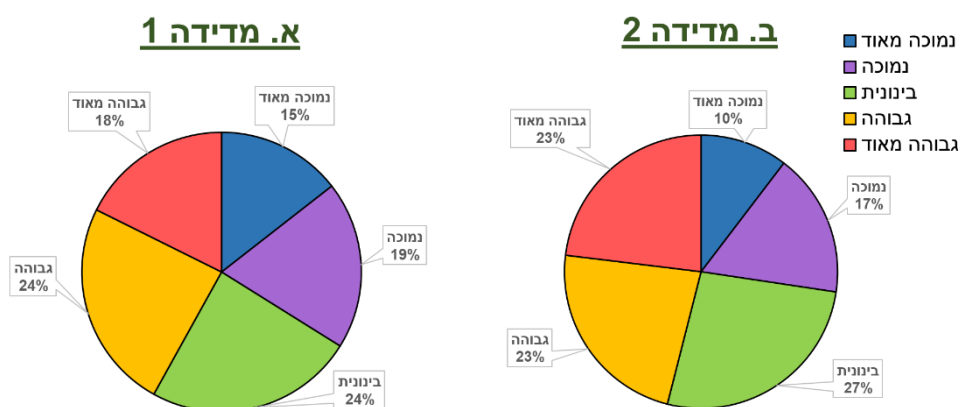
תמונה 11: תפיסת האיום הבריאותי – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב.

מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

כפי שאפשר לראות בלוח 15 ובתמונה 12, תפיסת האיום הפוליטי הייתה יחסית גבוהה בשתי המדידות, אבל עלתה עוד מהמדידה הראשונה לשנייה. כ-42% דיווחו על רמה גבוהה או גבוהה מאוד של תפיסת איום פוליטי במדידה הראשונה אבל שיעור זה עלה עוד ל-46% במדידה השנייה, כלומר עלייה של כ-10% תוך חודשיים.

לוח 15: תפיסת האיום הפוליטי (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				רמת האיום הפוליטי
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)		
%	משיבים	%	משיבים	
10	94	15	131	נמוכה מאד
17	154	19	176	נמוכה
27	241	24	219	בינונית
23	208	24	220	גבוהה
23	209	18	160	גבוהה מאד
3.31		3.11		ממוצע
1.28		1.30		סטיית תקן
$F_{(1, 905)}=22.30^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

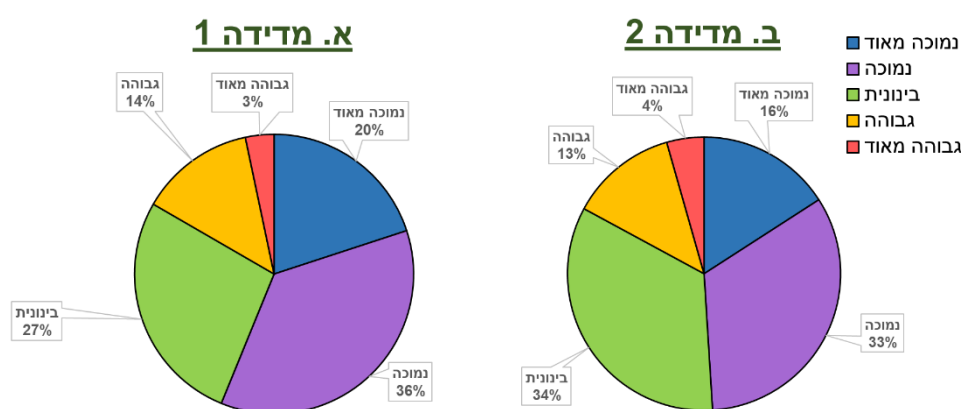

תמונה 12: תפיסת האיום הפוליטי – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב. מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

כפי שאפשר לראות בלוח 16 ובתמונה 13 ההבדל בתפיסת האיום הביטחוני לא נובע משינוי בתפיסת האיום כגבוהה עד גבוהה מאוד, אלא הוא נובע בעיקר מכך שאחוז גדול יחסית של משיבים שינו את עמדתם מתפיסה נמוכה או נמוכה מאוד לתפיסה בינונית. בעוד שבמדידה הראשונה 56% מהמשיבים דיווחו על תפיסה נמוכה או נמוכה מאוד ו-27% דיווחו על תפיסה בינונית, אחוז הדיווחים הנמוכים ירד ל-49% ואחוז הדיווח על תפיסה בינונית עלה ל-34% במדידה השנייה (עלייה של כ-26%).

לוח 16: תפיסת האיום הביטחוני (סולם 1-5)

מדידה חוזרת במשבר הקורונה (N=906)				רמת האיום הביטחוני
מדידה 2 (יולי 10)		מדידה 1 (מאי 7)		
%	משיבים	%	משיבים	
16	144	20	181	נמוכה מאד
33	300	36	328	נמוכה
34	307	27	246	בינונית
13	115	14	121	גבוהה
4	40	3	30	גבוהה מאד
2.57		2.44		ממוצע
1.04		1.05		סטיית תקן
$F_{(1, 905)}=13.37^{***}$				הבדל בין מדידה 1 לבין מדידה 2.

תמונה 13: תפיסת האיום הביטחוני – השוואה בין א. מדידת קורונה ראשונה (מאי 2020) ו-ב.

מדידת קורונה שנייה (יולי 2020).

ניבוי חוסן לאומי במדידה שנייה

בדקנו, בעזרת ניתוח רגרסיה לינארית, אילו מבין המאפיינים הדמוגרפיים והפסיכולוגיים מנבאים בצורה מובהקת את החוסן הלאומי במדידה השנייה. הניתוח העלה כי חמישה משתנים, שניים מהם דמוגרפיים ושלושה פסיכולוגיים, מנבאים באופן מובהק חוסן לאומי (ראו לוח 17). לוח 17 מראה כי חמשת המשתנים יחד מסבירים 36% מהשונות של חוסן לאומי וכי המשתנה החשוב ביותר הוא החוסן הקהילתי ואחריו התקווה ועמדות פוליטיות. ככל שהחוסן הקהילתי גבוה יותר, התקווה רבה יותר העמדות הפוליטיות יותר ימניות, הגיל גבוה יותר ותסמיני הדחק נמוכים יותר, כך מדווחים הנחקרים על חוסן לאומי גבוה יותר.

לוח 17: ניבוי חוסן לאומי במדידה השנייה

המשתנה המנבא	מקדם הרגרסיה המתוקן β	% שונות מוסברת של חוסן לאומי
חוסן קהילתי	.326***	$R^2 = .365$
תקווה	.256***	
עמדות פוליטיות	.251***	
גיל	.111***	
תסמיני דחק	-.058*	
* $p < .05$. *** $p < .001$		

ניבוי חוסן אישי במדידה השנייה

חזרנו על הניתוח הנ"ל לבדיקת המנבאים של החוסן האישי במדידה השנייה. כפי שניתן לראות בלוח 18 חמישה משתנים ניבאו באופן מובהק את החוסן האישי. ככל שהמשיבים דיווחו על פחות תסמיני דחק, יותר תקווה, חוסן קהילתי גבוה יותר, ממוצע הכנסה למשפחה גבוה יותר ודתיות, כך הם דיווחו על חוסן אישי גבוה יותר. חמשת המשתנים יחד מסבירים 30% מהשונות של חוסן אישי.

לוח 18: ניבוי חוסן אישי (מדידה 2)

המשתנה המנבא	מקדם הרגרסיה המתוקן β	% שונות מוסברת של חוסן אישי
תסמיני דחק	-.326***	$R^2 = .30$
תקווה	.245***	
חוסן קהילתי	.128***	
הכנסה ממוצעת למשפ.	.128***	
דתיות	-.110***	
*** $p < .001$		

הבדלי מגדר

בדקנו האם יש הבדלים בין המינים במשתני המחקר השונים. נמצאו שלושה הבדלים מובהקים (לוח 19): תחושות סכנה, תסמיני דחק וחוסן אישי. בשאר המשתנים (חוסן קהילתי ולאומי, מיטביות ותקווה) לא נמצאו הבדלים מובהקים. נשים דיווחו על יותר תחושות סכנה ועל יותר תסמיני דחק בהשוואה לגברים. ממצאים אלה תואמים מחקרים קודמים שערכנו בישראל בהקשר של מצבים ביטחוניים. בנוסף, נשים דיווחו על חוסן אישי נמוך יותר בהשוואה לגברים.

לוח 19: הבדלים בין המינים על משתני המחקר

F	נשים (N=442)		גברים (N=464)		משתנה
	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
12.92***	.87	2.37	.88	2.16	תסמיני דחק (סולם 1-5)
22.91***	.73	2.73	.72	2.50	תחושות סכנה (סולם 1-5)
4.73*	.67	2.42	.72	2.52	חוסן אישי

* $p < .05$, *** $p < .001$

הקשר בין גיל לבין חוסן לאומי וחוסן אישי במדידה שנייה

על מנת לבחון את השפעת גיל המשיבים על המדדים השונים, בוצעו ניתוחי שונות ומבחני פוסט-הוק לבדיקת הבדלים בין קבוצות גיל שהוגדרו על ידינו (בין 18-30, בין 31-40, בין 41-50, בין 51-60, ו-בני 60 ומעלה). ניתוחים אלו הראו את ההבדלים המובהקים הבאים (מוצגים רק הבדלים בהם קבוצת גיל כלשהי הייתה שונה באופן מובהק משאר קבוצות הגיל):

(א) **תחושות סכנה** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=5.07, p < .01$). קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) מדווחת על תחושות הסכנה הנמוכות ביותר, בהשוואה לכל יתר קבוצות הגיל, שביניהן לא נמצאו הבדלים מובהקים.

(ב) **תסמיני דחק** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=3.30, p < .01$). קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) דיווחה על תסמיני דחק הנמוכים ביותר, בהשוואה ליתר קבוצות הגיל.

(ג) **חוסן אישי** – לא נמצא הבדל מובהק בין קבוצות הגיל ברמת החוסן האישי.

(ד) **חוסן קהילתי** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=5.02, p < .001$). קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) מדווחת על חוסן קהילתי גבוה יותר בהשוואה ליתר קבוצות הגיל האחרות.

(ה) **חוסן לאומי** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=3.59, p < .05$). קבוצת גיל 31-40 דיווחה על חוסן לאומי נמוך באופן מובהק, בהשוואה לשאר קבוצות הגיל. קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) מדווחת על חוסן קהילתי גבוה ביותר, בהשוואה ליתר קבוצות הגיל האחרות.

(ו) **מיטביות** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=3.56, p < .01$). קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) מדווחת על המיטביות הגבוהה ביותר, בהשוואה ליתר קבוצות הגיל האחרות.

(ז) **תקווה** – נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ($F=4.09, p < .001$). קבוצת האזרחים הוותיקים (מגיל 60 ומעלה) מדווחת על התקווה הגבוהה ביותר, בהשוואה ליתר קבוצות הגיל האחרות.

לבסוף, בצענו ניתוח קורלציות (מתאם פירסון) לבחינת המתאם בין גיל הנבדקים לאופן הדיווח שלהן בכל אחד מהמשתנים. ארבעה מניתוחים אלו נמצאו בעלי מתאם נמוך, אך מובהק.

לוח 20 מציג את הממצאים הללו. התוצאות מצביעות על כך שככל שגיל הנבדקים עולה תחושות הסכנה ותסמיני הדחק יורדים ולעומת זאת המיטביות והחוסן הלאומי עולים.

לוח 20: מתאמי פירסון בין גיל לבין דיווחי הנבדקים במשתנים המובהקים (מדידה 2)

המשתנה	מתאם עם גיל
תחושת סכנה	-.10**
תסמיני דחק	-.11**
מיטביות	.09**
חוסן לאומי	.07*
* $p < 0.05$; ** $p < 0.1$; *** $p < 0.01$	

דיון

המחקר הנוכחי בדק שורה של משתנים באמצעות שתי מדידות בקרב אותו מדגם של משיבים. מדידה אחת בוצעה בתחילת חודש מאי 2020, בעת היציאה מהסגר הארוך שהוטל על תושבי ישראל, לאחר שנדמה היה שהמדינה יצאה מהמשבר לאחר "הגל הראשון" של התפרצות הנגיף. המדידה החוזרת בוצעה לאחר חודשיים, באמצע חודש יולי, בתקופה שבה חזרה מגפת הקורונה לאיים על תושבי ישראל. המשותף לכול המשתנים שנבדקו במחקר הוא שהם מדדים מתוקפים להתמודדות עם משברים באופן כללי, שעברו התאמה כדי לבחון באופן ספציפי שאלות הנוגעות למשבר הקורונה. על פי ממצאי המחקר הנוכחי כול מדדי ההתמודדות עם המשבר, ללא יוצא מהכלל, מצביעים על החלשות מובהקות.

מדדי הדחק (תחושות סכנה ותסמיני דחק) מראים, כצפוי, עלייה מובהקת בין שתי המדידות.

במחקרים קודמים שערכנו והתמקדו בתרחישים ביטחוניים (Eshel et al., 2019; Marciano, Kimhi, & Eshel, 2019) ובמחקר קודם שעסק בהשפעת משבר הקורונה בהשוואה למדידת קו בסיס טרם המשבר (Kimhi, Eshel, Maciano & Adini, 2020), מצאנו **שתחושות הסכנה** הן המדד "הרגיש" יותר לתחושת הדחק בשני מצבים אלה. בדומה, גם במחקר הנוכחי נמצא שהפער בין שתי המדידות גדול יותר בהתייחס לתחושות סכנה בהשוואה **לתסמיני דחק**. נדרש מחקר נוסף כדי להעריך האם הירידה של שני מדדים אלה עם החלשות המגפה תהיה אף היא בקצב שונה. יתכן שהפער בקצב השינוי נובע מפערי ה"זמן" שאליו מתייחסים שני מדדים אלו ומהתוכן הספציפי שלהם. מדד תחושות הסכנה מבטא מדד קוגניטיבי (מחשבתי) שבו נשאלים הנבדקים עד כמה הם חוששים מתרחישים שונים המתרחשים בשני זמנים אפשריים: חלק מהשאלות מתייחסות למצב העכשווי ולעומתן אחרות מתייחסות למצב עתידי. לעומת זאת מדד תסמיני הדחק בוחן סימפטומים גופניים או פסיכולוגיים שהאדם חש בשבועיים האחרונים. יתכן שפער זמנים זה מסביר את ההבדל

בקצב השינוי. כלומר, יתכן שהסימפטומים הגופניים והפסיכולוגיים של תחושת הסכנה שנחוות כעת, עוד יגיעו בהמשך (Wu et al., 2020). בנוסף לכך, תחושת הסכנה הינה תגובה צפויה למצבים מאיימים, מאחר והיא מיועדת להזהיר אודות נזק אפשרי שעלול להגרם לפרט או לסביבתו; לעומת זאת, בהתבסס על ניסיון עבר, תגובה מקבילה הינה ניסיון של הפרט להמעיט בתגובות הדחק ולחזק תחושה של "שליטה" על מנת לנסות ולשמר תפקוד תקין (Lacoviello & Charney, 2020). במידה מסוימת יש בכך דמיון להשפעה האפידמיולוגית של נגיף הקורונה עצמו, שאת התוצאות של צעדים שונים שנעשים בשטח (בין אם חזרה לשגרה או צעדים שנעשים כדי לבלום את ההתפשטות), ניתן לראות רק כשבועיים לאחר החלת כל צעד (Saez et al., 2020).

הירידה ברמת **החוסן הלאומי** בין שתי המדידות היא המשמעותית ביותר בין שלושת ממדי החוסן שבדקנו (אישי, קהילתי ולאומי). בהתאם לתתי הסולמות שנבדקו בנפרד, ניתן לתאר את הממצא הזה כאובדן האמון במדינה ובעומד בראשה. אמון התושבים במדינה והתאמת המענה של מוסדות השלטון לצרכים המשתנים של האוכלוסייה הוגדרו כבר בפרסומים קודמים כחיוניים לחוסן הלאומי (Savage, 2020; Chatterjee et al., 2020). מבין הגורמים שמרכיבים את החוסן הלאומי, הממצא הפחות צפוי במחקר הנוכחי הוא הירידה הגדולה בפטריוטיזם. מחקרים קודמים שערכנו בישראל הצביעו על כך שגורם זה היה גבוה ביותר. אחד ההסברים האפשריים לממצא זה הוא הטיעון שהנחקרים איבדו את האמון במדינה שאינה באה לעזרתם וכתוצאה מכך הם פחות אופטימיים ביחס לעתידה של ישראל ופחות רואים בה את ביתם לעתיד, או לעתיד ילדיהם. לפי הסבר זה אנשים ציפו שהמדינה תעזור להם בתקופת משבר והדבר לא קרה, מה שיצר משבר אמון שיכולה להיות לו השפעה נמשכת. לעניות דעתנו, זהו ממצא מדאיג ביותר לכול מי שמדינת ישראל יקרה לו.

הירידה ב**חוסן הקהילתי** אף היא לא צפויה בעיקר מפני שאינה תואמת לממצאים של מחקרים קודמים שערכנו, בהם נמצאה דווקא עליה בחוסן הקהילתי בתקופות של משבר ביטחוני (Kimhi, Adini, Marciano & Eshel, submitted). במחקרים הקודמים הסברנו עלייה זו בכך שבעת משבר אנשים חשים שהקהילה הקרובה היא חלק חשוב ביותר בהתמודדות האישית והמשפחתית עם המשבר. ביחס למחקר הנוכחי, ניתן לראות שהמדידה השנייה דומה יותר למדידה של קו הבסיס מ-2018, כך שיתכן שנכון יותר לפרש את הירידה בין שתי המדידות החוזרות כ"חזרה למצב הרגיל". לחילופין, יתכן שמדובר בהתחלה של היפוך מגמה, שבו בשל המשבר המתמשך אנשים נסוגים לאינדיבידואליות גדולה יותר, פחות נסמכים על הקהילה הקרובה, ואולי אפילו נמנעים באופן מכוון מהתערות בקהילה בשל החשש מהדבקה. אם זה אכן ההסבר, אזי ניתן ללמוד שחוסן קהילתי, שיש לו משמעות גדולה בעת משבר ביטחוני, לא בהכרח רלוונטי למשבר אפידמיולוגי בריאותי, שבו מגע

קרוב עם אנשים מהקהילה עלול להוות סכנה. שאלה זו תיבחן שוב באמצעות המדידה החוזרת השלישית בהמשך מחקרנו.

בהתייחס **לחוסן האישי**, שאף הוא ירד באופן מובהק בין שתי המדידות, אין בידינו נתונים קודמים שכן במחקרים קודמים לא עשינו כמעט שימוש בסולם קונור-דווידסון, ששימש אותנו במחקר הנוכחי. יחד עם זאת, ניתן להגיד שגם מדד זה מצטרף לתמונה הכללית של הירידה בחוסן של הנחקרים. אחד ההסברים האפשריים לירידה זו הוא הטיעון שמדובר בסיכון שרב בו מרכיב האי-ודאות: נגיף הקורונה מציג "יריב חמקמק" שאינו נראה וגם בנקיטת הצעדים המקובלים (מסכה, ריחוק חברתי והיגיינה) עדיין ניתן להידבק בדרך לעבודה, במקום העבודה, בסופרמרקט וכן הלאה (Manderson & Levine, 2020). בנוסף, גם אנשים שספונים בביתם, עלולים להידבק מבני בית אחרים שיוצאים וחוזרים, או מאנשים אחרים שמגיעים לביתם למטרות שונות (שליחים, עובדים שונים, בני משפחה או חברים שמבקרים וכן הלאה). ניתן לראות רמז לכך שאנשים אכן חשים כך בממצאים לגבי השאלה על תחושת הביטחון בבית, שמראים ירידה בתחושת הביטחון מהמדידה הראשונה לשנייה. ירידה בתחושת הביטחון בעת ההמצאות הממושכת בבית נמצאה גם במחקרים קודמים (Prime et al., 2020). לכן, עם התמשכות המשבר ועל רקע העלייה של "הגל השני" של ההתפרצות, ניתן להבין את הירידה בחוסן האישי כתובנה של אנשים שכלל שינקטו אמצעי זהירות כדי לא להידבק בנגיף הוא עלול בכל זאת להגיע אליהם.

למיטב ידיעתנו, **רמת התקווה** בהקשר של משבר הקורונה לא נחקרה ולכן אין לנו אפשרות להשוואה למחקרים אחרים. במחקר הנוכחי, רמת התקווה שתרמה תרומה משמעותית בניבוי החוסן הלאומי והאישי, נמצאה נמוכה בצורה מובהקת במדידה השנייה בהשוואה למדידה הראשונה. לדעתנו רמת התקווה מדגישה את חשיבות הממד הפסיכולוגי בהתמודדות עם משבר הקורונה. אחת הדרכים להסביר את הממצא הזה היא שהתקווה מתייחסת לציפייה לעתיד (Dwivedi, & Rastogi, 2016; Shoyer, & Leshem, 2017). כאשר המגפה מאופיינת באי-ודאות כה גדולה לאנשים קשה לצפות לעתיד ולהעריך מה עומד לקרות. מחקרים אלה מראים כי ירידה בתקווה קשורה בתחושות של ייאוש לנוכח המשבר המתמשך. באופן דומה, המחזק את ההנחה, ניתן לראות שגם מדדי המיטביות והמורל ירדו בין שתי המדידות, ממצאים שמצביעים על כך שאנשים אכן חווים קשיים פסיכולוגיים שמשפיעים על התקווה ועל הייאוש.

בכל ארבעת **האיומים שנבדקו** – כלכלי, בריאותי, ביטחוני ופוליטי – נמצאה עלייה בתפיסת הסיכון מהמדידה הראשונה לשנייה. לאור העובדה שבימים שבוצע הסקר החלו לעלות נתונים לגבי עלייה בתחלואה ועימם עלתה ההבנה שיתכן שאנו עומדים בפתחו של "גל שני" להתפרצות, אין זה מפתיע שגודל האפקט הגדול ביותר (העלייה הגדולה ביותר) נמצא עבור האיום הבריאותי. גם

העובדה שהאיום השני בגודל האפקט הוא האיום הפוליטי אינה מפתיעה, שכן למרות כינונה של ממשלת האחדות, המצב הפוליטי בישראל נראה שברירי למדי, וסביר להניח שאנשים מכל צדי המפה הפוליטית חוששים מהתפרקותה של ממשלת האחדות ומהאופציה לבחירות נוספות (בפעם הרביעית) בתוך פרק זמן כה קצר. לגבי האיום הכלכלי, ברור היום שאנשים רבים שפועלים כעצמאיים בישראל נפגעו מאוד כתוצאה מהקורונה ועדיין לא קיבלו את מלוא הסיוע הכלכלי לו הם זקוקים מהמדינה. ישנם גם שכירים שהפכו למובטלים או נמצאים בחל"ת, ולמרות שהם מקבלים סיוע כלכלי מהמדינה, הם חשים חוסר ביטחון או חוסר ודאות באשר למצבם הכלכלי. בהתחשב במענה החלקי שניתן עד כה שיועד להקל על חוסר הודאות הכלכלי, בעיקר בהתייחס לאוכלוסיית השכירים, אין זה מפתיע שהאיום הכלכלי במדגם שלנו לא החרף באופן גדול במיוחד, שכן יתכן שרוב המשיבים במחקר הנוכחי לא באמת חווים את הקושי על בשרם. יחד עם זאת, בדומה לממצאים ממדינות אחרות (Nisa et al., 2020), האיום הכלכלי נותר הגבוה ביותר מבין ארבעת האיומים שנבדקו (הכלכלי, הבריאותי, הפוליטי והבטחוני).

כדי לבחון זאת באופן אמפירי ניתחנו שאלה, שהופיעה בשתי המדידות, לגבי **הקושי הכלכלי** שנחוה בעת עריכת הסקר. להפתעתנו, נמצאה ירידה מובהקת בדיווח של הנבדקים לגבי הקושי הכלכלי שלהם מהמדידה הראשונה לשנייה [2.72 לעומת 2.60, בהתאמה, $f(1, 905)=12.53, p<.0001$]. לכן, התבוננות מושכלת בדפוס הכללי של התוצאות ביחס לשאלת האיום הכלכלי מצביעה על כך שלמרות שעבור מדגם ספציפי זה המצב הכלכלי לא הורע, וככל הנראה בקרב חלקם אף הוטב, מהמדידה הראשונה לשנייה, תפיסת האיום הכלכלי בקרב אותו מדגם עצמו עלתה. לכן ניתן ללמוד מכך שהחשש ממה שטומן העתיד מבחינה כלכלית הוא דווקא גדול ומשמעותי. ביחס לאיום הביטחוני, נמצאה גם כן עלייה בתפיסת האיום וזאת למרות שלכאורה, ואולי בשל הקורונה, המצב הביטחוני יחסית משופר כעת. ניתן אולי להסביר תוצאות אלו לנוכח העובדה שבשבועות האחרונים אנו מדווחים באמצעי התקשורת על תקיפות ופיצוצים מסתוריים באיראן ובסוריה, שלפחות חלק מהם מיוחסים על ידי גורמים שונים לפעולות של מדינת ישראל. יתכן שדיווחים אלו מעלים את החשש בקרב אנשים לגבי התפתחויות ביטחוניות עתידיות לבוא.

בהתייחס ל**משתנה הגיל**, המחקר הנוכחי משחזר ממצא שחוזר על עצמו במספר מחקרים: תחושות סכנה נמוכות יותר ורמות חוסן גבוהות יותר בקרב קשישים בהשוואה לצעירים. ממצא זה מעניין במיוחד לאור העובדה שנגיף הקורונה מהווה סיכון גבוה יותר לאנשים מבוגרים. ככל הנראה ובניגוד לאמונה כי אוכלוסיית הקשישים פגיעה יותר לסכנות פסיכולוגיות בשל משבר הקורונה, רמת החוסן הבסיסית שלהם ואמונתם בכוחות שצברו לאורך השנים, מאפשרים להם להתמודד גם עם האיום של משבר הקורונה ללא ירידה קשה ברמת הביטחון והאמון בעצמם וביכולתם להתגבר על המצב המשברי (Lopez et al., 2020; Rohr & Riedel-Heller, 2020; Chen, 2020).

המחקר הנוכחי בחן שלושה מדדים של חוסן (אישי, קהילתי ולאומי), תחושות סכנה, תסמיני דחק, מיטביות, תקווה ותחושת בטחון של המשיבים בביתם בקרב מדגם גדול של אזרחי ישראל היהודים. תוצאות הדו"ח הנוכחי מבוססות על שתי מדידות עוקבות בקרב אותו מדגם אנשים: מדידה ראשונה בתחילת היציאה מהסגר של "הגל הראשון" שהוטל בעקבות משבר הקורונה (במאי 2020) ומדידה שנייה, עם עליית התחלואה והטלת מגבלות חדשות ("הגל השני"). ההשוואה בין שתי המדידות מעלה תמונה מדאיגה: נמצאה ירידה מובהקת בשלושת מדדי החוסן (אישי, קהילתי ולאומי), נמצאה עליה מובהקת בתחושות הסכנה ובתסמיני הדחק, נמצאה ירידה מובהקת במיטביות, בתקווה ובתחושת הביטחון של הנחקרים בביתם. תמונת תוצאות זו ככללה מצביעה על היחלשות החברה בישראל לנוכח ההתמודדות עם משבר הקורונה, שהוא משבר חסר תקדים בהיקפו ובהשפעותיו. ניתן להניח שהסיבות לתוצאות אלה הן השילוב של איום רפואי בריאותי, משבר כלכלי חמור שהולך ומעמיק ומעל לכול תחושה חזקה של הנחקרים שאין להם על מי לסמוך. מחקר זה מציג את הפן הפסיכולוגי בקרב האוכלוסייה הרחבה⁵ של השפעות מגפת הקורונה, שזכה עד כה רק לכיסוי מחקרי מוגבל. בהתחשב בעובדה כי מדובר במשבר ארוך טווח, התוצאות שהתקבלו ותוצאות עתידיות, חייבות לעורר תשומת לב ודאגה מצד הנהגת המדינה. בכוונתנו להמשיך ולעקוב אחר המצב באמצעות סקרים נוספים בקרב אותה אוכלוסיית מחקר. סקר שלישי יבוצע בהמשך, בהתאם להתפתחויות משבר הקורונה.

מקורות

- Anderson RM, Heesterbeek H, Klinkenberg D, Hollingsworth TD. How will country-based mitigation measures influence the course of the COVID-19 epidemic? *The Lancet*. 2020 Mar 21;395(10228):931-4.
- Anzai, A., Kobayashi, T., Linton, N. M., Kinoshita, R., Hayashi, K., Suzuki, A., ... & Nishiura, H. (2020). Assessing the impact of reduced travel on exportation dynamics of novel coronavirus infection (COVID-19). *Journal of clinical medicine*, 9(2), 601.
- Bonanno, G. A., Ho, S. M., Chan, J. C., Kwong, R. S., Cheung, C. K., Wong, C. P., Wong, V. C. (2008). Psychological resilience and dysfunction among hospitalized survivors of the SARS epidemic in Hong Kong: a latent class approach. *Health Psychology*, 27(5), 659-67.

⁵ זאת בניגוד לסקרים שיוצאים מפעם לפעם באשר להתרבות הפניות של אנשים למרכזי חירום פסיכולוגיים שונים, שניתן להגדירם כאוכלוסייה שמצהירה על עצמה כסובלת מקשיים פסיכולוגיים.

- Campbell-Sills, L., & Stein, M. B. (2007). Psychometric analysis and refinement of the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC): Validation of a 10-item measure of resilience. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 20(6), 1019-1028.
- Chatterjee, R., Bajwa, S., Dwivedi, D., Kanji, R., Ahammed, M., & Shaw, R. (2020). COVID-19 Risk Assessment Tool: Dual application of risk communication and risk governance. *Progress in Disaster Science*, 100109.
- Chen, L. K. (2020). Older adults and COVID-19 pandemic: Resilience matters. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 89, 104124.
- Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76-82.
- Derogatis, L. R., & Spitz, N. L. (2000). The SCL-90-R and Brief Symptom Inventory (BSI) in primary care. In: M. E. Maruish (Ed.), *Handbook of psychological assessment in primary care settings* (pp. 297-334). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dwivedi, A. & Rastogi, R. (2017). Future time perspective, hope and life satisfaction: A study on emerging adulthood. *Jindal Journal of Business Research* 5(1) 17–25.
- Eshel, Y., S. Kimhi, S., & Marciano, H. (2019). Proximal and Distal Determinants of Community Resilience under Threats of Terror, *The Journal of Community Psychology*, 47(4), 1-9.
- Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, R., & Drori, E. (2008). Emotions in conflict: Correlates of fear and hope in the Israeli-Jewish society. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 14(3), 233-258.
- Iacoviello, B. M., & Charney, D. S. (2020). Cognitive and behavioral components of resilience to stress. In *Stress Resilience* (pp. 23-31). Academic Press.
- Jarymowicz, M., & Bar-Tal, D. (2006). The dominance of fear over hope in the life of individuals and collectives. *European Journal of Social Psychology*, 36(3), 367-392.
- Kimhi, S., Eshel, Y., Leykin, D., & Lahad, M. (2017). Individual, community and national resilience in peace-time and in the face of terror: A longitudinal study. *Journal of Loss & Trauma*, 22(8), 698-713.
- Kimhi, S., & Eshel, Y. (2009). Individual and Public Resilience and Coping With Long-Term Outcomes of War 1. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 14(2), 70-89.

- Kimhi, S., & Eshel, Y. (2012). Determinants of Students' Perceptions of Conventional and Unconventional War Threats. *Democracy and Security*, 8(3), 228-246.
- Kimhi, S., Adini, B., Marciano, H., & Eshel, Y. (submitted). Community and national resilience and their predictors in face of terror. *International Journal of Disaster Risk Reduction*.
- Kimhi, S., Eshel, Y. (2019). Measuring national resilience: A new short version of the scale (NR-13). *Journal of Community Psychology*, 47(3), 517-528.
- Leykin, D., Lahad, M., Cohen, O., Goldberg, A., & Aharonson-Daniel, L. (2013). Conjoint community resiliency assessment measure-28/10 items (CCRAM28 and CCRAM10): A self-report tool for assessing community resilience. *American journal of community psychology*, 52(3-4), 313-323.
- Lopez, J., Perez-Rojo, G., Noriega, C., Carretero, I., Velasco, C., Martinez-Huertas, J. A., ... & Galarraga, L. (2020). Psychological well-being among older adults during the COVID-19 outbreak: A comparative study of the young-old and the old-old adults. *International Psychogeriatrics*, 1-17.
- Manderson, L., & Levine, S. (2020). COVID-19, risk, fear, and fall-out.
- Marciano, H., Kimhi, S., & Eshel, Y. (2019). Predictors of individual, community and national resiliencies of Israeli Jews and Arabs. *International Journal of Psychology*, 55(2), 1-9.
- Menon, K. U. (2006). SARS revisited: managing "outbreaks" with "communications". *Annals-Academy of Medicine Singapore*, 35(5), 361.
- Nisa, C. F., Belanger, J., Schumpe, B. M., Sasin, E., Team, P., & Leander, P. (2020). Appealing to economic (vs. health) risk may be more effective to fight COVID-19: A multilevel analysis in 24 countries.
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General psychiatry*, 33(2).
- Röhr, S., & Riedel-Heller, S. G. (2020). Mental and social health in the German old age population largely unaltered during COVID-19 lockdown: results of a representative survey.
- Saez, M., Tobias, A., Varga, D., & Barceló, M. A. (2020). Effectiveness of the measures to flatten the epidemic curve of COVID-19. The case of Spain. *Science of the Total Environment*, 138761.

- Savage, G. (2020). The future public service: Seize the opportunity. *After Covid-19*, 29.
- Shoyer, S. & Leshem, S. (2016). Students' voice: The hopes and fears of student-teacher candidates. *Cogent Education*, 3(1), 1-12.
- Solomon, Z., & Prager, E. (1992). Elderly Israeli Holocaust survivors during the Persian Gulf War: a study of psychological distress. *The American Journal of Psychiatry*.
- Sorokowski, P., Groyecka, A., Kowal, M., Sorokowska, A., Białek, M., Lebuda, I., ... & Karwowski, M. (2020). Information about pandemic increases negative attitudes toward foreign groups: a case of COVID-19 outbreak.
- Teo, W. L., Lee, M., & Lim, W. S. (2017). The relational activation of resilience model: How leadership activates resilience in an organizational crisis. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 25(3), 136-147.
- Wang, C. J., Ng, C. Y., & Brook, R. H. (2020). Response to COVID-19 in Taiwan: big data analytics, new technology, and proactive testing. *Jama*, 323(14), 1341-1342.
- Wu, P., Fang, Y., Guan, Z., Fan, B., Kong, J., Yao, Z., Liu, X., Fuller, C. J., Susser, E., Lu, J., Hoven, C. A. & Teo, W. (2009). The psychological impact of the SARS epidemic on hospital employees in China: Exposure, risk perception, and altruistic acceptance of risk. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54(5): 302–311.
- Wu, W., Zhang, Y., Wang, P., Zhang, L., Wang, G., Lei, G., ... & Huang, F. (2020). Psychological stress of medical staffs during outbreak of COVID-19 and adjustment strategy. *Journal of Medical Virology*.

קמחי, ש., מרציאנו, ה. ואשל, י. (2018). מדד החוסן לישראל – יוני 2018

http://muchanut.haifa.ac.il/images/%D7%93%D7%95%D7%97_%D7%9E%D7%93%D7%93_%D7%94%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F_%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-%D7%99%D7%95%D7%9C%D7%99_2018.pdf

קמחי, ש., עדיני, ב., מרציאנו, ה. ואשל, י. (2019). מדד החוסן בדרום בעקבות סבב "חגורה שחורה"
https://med.tau.ac.il/sites/medicine.tau.ac.il/files/media_server/medicine/Emergency-1/Research%20report%20hagora%20shhora.pdf

נספח: שאלון חוסן ומשבר הקורונה

1. סולם תחושות סכנה (Based on Solomon and Prager's, 1992)

במידה רבה מאד	במידה רבה	במידה בינונית	במקצת	בכלל לא	לפניך שורה של היגדים המתארים תגובות של אנשים למשבר הקורונה הנוכחי. אנא סמן את התשובה המתארת את תחושותיך במהלך השבועיים האחרונים
5	4	3	2	1	1. באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שהחיים שלך בסכנה בשל נגיף הקורונה?
5	4	3	2	1	2. באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שמדינת ישראל בסכנה קיומית בשל נגיף הקורונה?
5	4	3	2	1	3. באיזו מידה את/ה חושב/ת שחיי בני משפחתך או היקרים לך נמצאים בסכנה בשל נגיף הקורונה?
5	4	3	2	1	4. עד כמה את/ה חושש/ת מהתגברות משבר הקורונה בעולם?
5	4	3	2	1	5. עד כמה את/ה חושש/ת שמדינת ישראל תיפגע כלכלית כתוצאה ממשבר הקורונה?
5	4	3	2	1	6. באיזו מידה את/ה חושש/ת שלא נצליח להתגבר על משבר הקורונה לפני שישראלים רבים ימותו ממחלה זו?
5	4	3	2	1	7. באיזו מידה את/ה חושש/ת שבשנה הקרובה תפרוץ מלחמה בחזית הצפון (חיזבאללה ו/או איראן) או בחזית הדרומית (חמאס)?
5	4	3	2	1	8. באיזו מידה את/ה חושש/ת שתתקשה/י למצוא עבודה לאחר משבר הקורונה?
5	4	3	2	1	9. באיזו מידה את/ה חושש/ת שתתקשה/י להסתגל מבחינה כלכלית?
5	4	3	2	1	10. באיזו מידה את/ה חושש/ת שהפנסיה שלך לא תהיה מספקת כשתגיע לגיל המתאים?
5	4	3	2	1	11. באיזו מידה את/ת חושש שלא יהיה מישהו שיעזור לך מבחינה כלכלית

2. שאלון חוסן אישי (קונור דוידסון מקוצר) (Connor-Davidson Resilience Short Scale, 2003; Campbell & Stein 2007).

לפי דרישת מחברי השאלון, אין לפרסם את הפירוט המלא של 10 הפריטים של סולם זה.

3. שאלון חוסן קהילתי. (Based on Leykin et al., 2013)

עד כמה אתה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים, המתאייחים למקום מגוריך הקבוע ובעיקר בהקשר למשבר הקורונה הנוכחי:	כלל לא מסכים	מסכים במידה מועטה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה רבה	מסכים במידה רבה מאוד
1. הרשות המוניציפלית (עירייה/המועצה/מזכירות) ביישוב שלי מתפקדת כראוי במשבר הקורונה	1	2	3	4	5
2. ביישוב שלי קיימת עזרה הדדית ודאגה לאחר	1	2	3	4	5
3. היישוב שלי מאורגן למצבי חירום לרבות למשבר הקורונה	1	2	3	4	5
4. אני גאה לומר לאחרים היכן אני גר	1	2	3	4	5
5. היחסים בין הקבוצות השונות ביישוב שלי טובים	1	2	3	4	5
6. יש לי אמון רב במקבלי החלטות ברשות המוניציפלית (עירייה/מועצה/מזכירות)	1	2	3	4	5
7. אני יכול/ה לסמוך על אנשים ביישוב שיבואו לעזרתי במקרה של משבר לרבות משבר הקורונה	1	2	3	4	5
8. התושבים ביישוב שלי יודעים מה תפקידם במצב חירום, כולל משבר הקורונה הנוכחי	1	2	3	4	5
9. אני מרגיש/ה שייך למקום מגורי	1	2	3	4	5
10. ביישוב שלי שוררים יחסי אמון בין התושבים	1	2	3	4	5

4 סולם חוסן לאומי (Based on Kimhi et al., 2019)

מסכים מאד					כלל לא מסכים	ציין עד כמה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים המתייחסים למדינת ישראל בהקשר למשבר הקורונה הנוכחי
6	5	4	3	2	1	1. אני מאמין שממשלת ישראל תגיע להחלטות נכונות בעתות משבר לרבות בנוגע לניהול משבר נגיף הקורונה
6	5	4	3	2	1	2. בשעת משבר לאומי, כמו משבר נגיף הקורונה, תעמוד כל החברה הישראלית מאחורי החלטות הממשלה והעומד בראשה
6	5	4	3	2	1	3. יש לי אמון מלא ביכולת של כוחות הביטחון להגן על אוכלוסיית ישראל לרבות משבר נגיף הקורונה
6	5	4	3	2	1	4. ישראל היא ביתי ואינני מתכוון/ת לעזוב אותה
6	5	4	3	2	1	5. החברה הישראלית התמודדה בעבר היטב עם משברים, ותתמודד היטב גם עם משבר נגיף הקורונה הנוכחי
6	5	4	3	2	1	6. אני אופטימי/ת לגבי עתידה של מדינת ישראל
6	5	4	3	2	1	7. היחסים החברתיים בין הקבוצות השונות בארץ הינם טובים
6	5	4	3	2	1	8. בחברה הישראלית יש סולידריות חברתית גבוהה (עזרה הדדית ודאגה לאחר)
6	5	4	3	2	1	9. הביטוי 'אדם לאדם זאב' אינו מאפיין את החברה הישראלית
6	5	4	3	2	1	10. בחברה הישראלית קיימת רמה סבירה של צדק חברתי
6	5	4	3	2	1	11. יש לי אמון מלא ביכולתה של מערכת הבריאות בישראל לדאוג לאוכלוסיית ישראל במשבר נגיף הקורונה
6	5	4	3	2	1	12. יש לי אמון מלא ביכולתה של ממשלת ישראל לדאוג לכל ההיבטים הרלוונטיים להתגברות על משבר נגיף הקורונה
מאמין במידה רבה מאד					כלל לא מאמין	דרג/י את מידת האמון שיש לך כלפי המוסדות הבאים במדינה שלך:
6	5	4	3	2	1	13. המשטרה
6	5	4	3	2	1	14. הכנסת
6	5	4	3	2	1	15. מערכת החינוך
6	5	4	3	2	1	16. אמצעי התקשורת

5. שאלון תסמיני דחק (Anxiety and Depression sub-Scales, from BSF scale; (BSI,

Derogatis & Savitz, 2000; Derogatis & Spencer, 1982)

5	4	3	2	1	להלן רשימה של בעיות ותלונות שיש לפעמים לאנשים. קרא/י כל פריט בעיון וסמן/י בעגול את המספר המתאר באיזו מידה את/ה סובל/ת מבעיה זו בימים אלה. אנא, אל תדלג/י על אף פריט.
במידה רבה מאד	במידה רבה	במידה בינונית	במקצת	בכלל לא	
5	4	3	2	1	1. עצבנות
5	4	3	2	1	6. הרגשת בדידות
5	4	3	2	1	7. מצוברח/ת
5	4	3	2	1	8. חוסר עניין בדברים
5	4	3	2	1	13. חוסר תקווה לגבי העתיד
5	4	3	2	1	15. הרגשת מתח
5	4	3	2	1	17. חוסר שקט כזה שאי אפשר לשבת במקום אחד
5	4	3	2	1	18. הרגשת חוסר ערך
5	4	3	2	1	19. חשש ללכת למקומות ציבוריים בשל נגיף הקורונה

19. כיצד היית מגדיר/ה את המורל (מצב הרוח) האישי שלך בימים אלה?

מאד לא טוב	לא טוב	במידה בינונית	טוב	טוב מאד
1	2	3	4	5

20. עד כמה את/ה מרגיש/ה בטוח/ה בביתך בתקופה זו של משבר הקורונה?

בכלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאד
1	2	3	4	5

6. תפיסת איומים (Based on Kimhi & Eshel 2012)

במצב הנוכחי, כיצד היית מדרג כיום כול אחד מהמצבים הבאים, כמאיים עליך אישית?	כלל לא מאיים	מאיים מועטה	מאיים בינונית	מאיים רבה	מאיים מאד
1. המצב הכלכלי	1	2	3	4	5
2. המצב הבריאותי	1	2	3	4	5
3. המצב הביטחוני	1	2	3	4	5

5	4	3	2	1	4. המצב הפוליטי בישראל
---	---	---	---	---	------------------------

7. שאלון מיטביות (well being) (Kimhi & Eshel 2012)

טוב מאד	טוב	די טוב	לא טוב כך טוב	לא טוב	מאד לא טוב	ציין בבקשה איך נראים חייך כיום לאור משבר נגיף הקורונה:
6	5	4	3	2	1	1. העבודה שלך
6	5	4	3	2	1	2. הבריאות שלך
6	5	4	3	2	1	3. הבילוי שלך בזמן החופשי
6	5	4	3	2	1	4. מערכת הקשרים החברתיים הרחבה שלך
6	5	4	3	2	1	5. המעורבות שלך בדברים שקורים במדינה
6	5	4	3	2	1	6. היחסים במשפחתך
6	5	4	3	2	1	7. תפקודך היומיומי
6	5	4	3	2	1	8. קשריך עם חבריך
6	5	4	3	2	1	9. חייך באופן כללי

8. סולם למדידת תקווה

תקווה רבה מאד	תקווה רבה	תקווה בינונית	תקווה מועטה	תקווה מועטה מאד	בהתייחס למשבר הקורונה יש לי תקווה ש....
5	4	3	2	1	1. אני אצא מחוזק ממשבר הקורונה
5	4	3	2	1	2. משפחתי תצא מחוזקת ממשבר הקורונה
5	4	3	2	1	3. מדינת ישראל תצא מחוזקת ממשבר הקורונה
5	4	3	2	1	4. החברה הישראלית תצא מחוזקת ממשבר הקורונה
5	4	3	2	1	5. הקהילה בה אני חי תצא מחוזקת ממשבר הקורונה

9. לסיכום מספר פרטים דמוגרפיים שאינם מזהים אותך

1. איך היית/ה מגדיר/ה עצמך מבחינה דתית?

1. חילוני	2. מסורתי	3. דתי	4. חרדי (דתי מאד)
-----------	-----------	--------	-------------------

2. ההכנסה הממוצעת ברוטו למשפחה בישראל היא 17,711 ש"ח לחודש. מה ההכנסה של משפחתך?

1. הרבה יותר נמוכה מממוצע זה	2. יותר נמוכה מממוצע זה	3. בערך כמו ממוצע זה	4. יותר גבוהה מממוצע זה	5. הרבה יותר גבוהה מממוצע זה
------------------------------	-------------------------	----------------------	-------------------------	------------------------------

3. איך היית מגדיר את עצמך היום מבחינה פוליטית (בנושאי חוץ ובטחון)?

1. מאד שמאל	2. שמאל	3. מרכז	4. ימין	5. מאד ימין
-------------	---------	---------	---------	-------------

4. מהי השכלתך?

1. יסודית	2. תיכונית	3. על תיכונית (לא תואר אקדמי)	4. אקדמית (תואר ראשון)	5. אקדמית (תואר שני ומעלה)
-----------	------------	-------------------------------	------------------------	----------------------------

5. מה מצבך המשפחתי?

1. רווק/ה	2. נשוי/ה	3. גרוש/ה	4. אלמן/ה	5. חיי/ה בזוגיות
-----------	-----------	-----------	-----------	------------------

6. מהו גילך? _____

7. מין: 1. גבר 2. אישה

8. מספר ילדים, אם יש (רשום 0 אם אין): _____

9. מה שם היישוב שבו את/ה גר/ה דרך קבע? _____

10. מקום הלידה שלך: _____

1. ישראל 2. אירופה 3. אסיה 4. אפריקה 5. צפון אמריקה א. דרום אמריקה

11. אם לא נולדת בישראל, ציין/י את השנה שבה עלית לארץ? _____

12. הלאום שלך: 1. ערבי 2. יהודי 3. אחר (ציין איזה) _____

13. האם את/ה אישית נמצא/ת או היית לאחרונה בבידוד ביתי כתוצאה ממשבר הקורונה?

1. כן 2. לא

14. האם מי מבני משפחתך הקרובים נמצאים או היו לאחרונה בבידוד ביתי כתוצאה ממשבר

הקורונה? 1. כן 2. לא

15. האם, למיטב ידיעתך, ביישוב בו אתה גר יש או היה אדם שאובחן כחולה בקורונה?

1. לא 2. לא ידוע לי 3. כן

16. האם את/ה או משפחתך חווים כעת קושי כלכלי בשל משבר הקורונה (כגון אבטלה, צמצום פעילות עסקית וכן הלאה)?

בכלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאד
1	2	3	4	5